

**İTHALAT
(1980-1987)**

Nihal İNAĞ

**T.C. MERKEZ BANKASI
KÜTÜPHANESİ**

**Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Araştırma Genel Müdürlüğü**

**Tartışma Tebliği No: 8806
Şubat 1988**

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkiye İthalatının 1980-1987 döneminde gösterdiği gelişmeleri inceleyerek ithalatı belirleyen unsurları ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Çalışma üç bölüm halinde hazırlanmış olup I ci bölüm Hukuki yapıda getirilen yenilikler ve gelişmeleri içermektedir. II ci bölüm iki kısım halinde ele alınmış 1.nci kısımda 1980-1987 döneminde ithalatın gösterdiği gelişmeler, ithalatı oluşturan kalemler itibarıyla ele alınarak incelenmiş ve 1970 li yıllarda uygulamaya konulan ithal ikamesi politikasının sonuçlarından başlanarak 1980 li yıllarda uygulamaya konulan dışa açılma "ihracata yönelik kalkınma" politikalarının ithalat üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. 2.nci kısımda ise 1980 sonrasında gerek yaygın bir şekilde uygulanması gerekse ithalatı pahalılaştırması bakımından önemli olması sebepleriyle fon uygulamalarına ayrı bir yer verilmiş ve ithalatta gerçekten bir liberalleşmenin olup olmadığı koruma oranları bazı mallar için hesaplanarak bulunmaya çalışılmıştır.

Nihayet ithalatı etkileyen faktörlerin neler olduğunun tesbitine yönelik ekonometrik bir çalışma da III ncü bölümü oluşturacak ve bazı geleceğe yönelik tahminler yapılmaya çalışılacaktır.

İthalat Rejiminde 1980 yılından itibaren gerçekleştirilen liberalleşme yönünde çıkarılan mevzuat hükümlerine geçmeden önce 1980 öncesi döneminin özelliklerini açıklamakta yarar vardır.

İÇİNDEKİLERSayfa

Önsöz	1
Bölüm I	
İthalat Rejimleri	4
1980 Yılı	4
1981 Yılı	11
1982 Yılı	12
1983 Yılı	13
1984 Yılı	14
1985 Yılı	23
1986 Yılı	28
1987 Yılı	29
Bölüm II	
Kısım I	
İthalattaki gelişmeler	36
Kısım II	
İthalatta Fon Uygulaması ve koruma oranı	59
%2 Fon uygulaması	60
%5 Fon uygulaması	61
Toplu Konut Fonu	63
Madencilik Fonu	65
Fon uygulamalarına örnekler	66
Koruma Oranları	69
Bölüm III	78
Ekonometrik bir çalışma	-
Sonuç	-
Kaynaklar	-

BÖLÜM I
İthalat Rejimi

--KİT ürünleri düşük fiatla satılmış,bundan sanayiciler geniş şekilde yararlanmışlardır.KİTler de sanayicilerden daha düşük faizli krediler kullanmışlar vergilerini bile hazineye ödememişlerdir.

İçe dönük sanayileşme politikasıyla başlangıçta hızlı bir sanayileşme gerçekleştirilmiş,ancak daha sonra güç ve teknolojik yönden karmaşık bir dönem başlamıştır.Genellikle küçük işletme tipi üretimin yaygın olduğu ülkede,parça başına üretim maliyetleri çok yüksek olduğu için dış rekabete karşı ithalat kısıtlamalarına ve yüksek gümrük tarifelerine gereksinim doğmuştur.Yüksek koruma ise sanayide teknolojik gelişmeyi engelleyerek verim düşüklüğüne ve sınayi yapıda olumsuz gelişmelere neden olmuştur.Çünkü gerekli olmayan malların ithalatına bir yandan yasaklar konurken,diğer yandan da yerli üretim de yüksek gümrük duvarları ile korunarak ,maliyetine bakılmadan sanayileşme teşvik edilmiştir.Koruma,dış pazar ve rekabet ortamından sanayii uzaklaştırdığı için üretimde kalitenin yükseltilmesi ve maliyetlerin düşürülmesi yolundaki teşvikler etkisiz kalmıştır.Bunun tabii sonucu olarak enflasyonist bir paramaliye politikası ve aşırı değerlenmiş kur politikası uygulaması zorunluluk olmuştur.Bu politika ise ödemeler dengesi açıklarını daha da artırmıştır.Çünkü enflasyon ve ithal-ikamesinin birlikte uygulanması üretim maliyetleri yüksek olduğu için ihracatı artıramamış ve bu arada yüksek kur uygulaması ithalatı teşvik etmiştir.İhracat sübvansiyonları yoluyla kısmen devalüasyonlar yapılmak suretiyle bazı malların ihracatları cazip hale getirilmeye çalışılmıştır.Ancak,bu sübvansiyonlar genellikle yeni sanayi ürünlerine tanındığı,geleneksel mal ihracatına tanınmadığı için kaynak dağılımı tarım aleyhine bozulmuştur.Bu durum ise tarımsal üretim ve ihracatın beklenen düzeyde artmasını engellediği için ülkenin döviz gelirleri gerekli olan ara malı ve yatırım malı ithalatına yetmemeğe başlamış ve bazı mallar piyasadan çekilmiştir.Dükkanların önünde uzun

kuyrukların oluşmasına ve aşırı fiat artışlarına sebep olunmuştur. Bu koşullarda 1980 yılına gelinmiştir.

İTHALAT REJİMLERİ

Türkiye İthalatı her yıl yayımlanan yıllık ithalat programlarıyla düzenlenmekte ve hangi malların ithalinin hangi koşullarla ve ne yoldan gerçekleştirilebileceği hususlarında kurallar konulmaktadır. Aşağıda Rejim Kararlarıyla yıllara göre getirilen değişiklikler ayrı ayrı açıklanmıştır.

1980 Yılı

Ticaret Bakanlığının izniyle özel haller dışında kullanılmış, eski, yenilenmiş veya standardı ve kalitesi düşük, defolu malların ithali kesinlikle yasaklanmıştır. Bütün ticari ithalatlar "6 ay süreli ithalat izin belgesi"ne tabidir ve ithal edilen mallar 6 ay içerisinde gümrüklerden çekilmelidir. İthalat izin belgeleri Kamu Kuruluşları, İktisadi Devlet Teşebbüsleri, sanayici ve ithalatçılar adına çıkarılmaktadır. Kişi ve birliklerin ithalat yapabilmeleri Ticaret Bakanlığına yetkili banka kanalıyla başvuru sonucunda alacakları ithalat sertifikasına bağlı olarak mümkündür. Böyle bir başvuruyu Ticaret Bakanlığı değerlendirirken ilgilinin vergi statüsünü gözönünde bulundurur. Maden işletmecileri, armatörler, ihracatçılar, sanayiciler ile kamu veya turistik amaçlı tesis yapan müteahhitler de kendi ihtiyaçları için yapacakları ithalatta "ithalat sertifikası" ibraz etmek zorundadırlar. Bu sertifika Turizm Bakanlığı, Ticaret ve Sanayi Odaları, İhracatçılar Birliği tarafından, ithalatçıların ithalat yapabilmeleri için gerekli desteğin sağlandığını açıklayan bir belgedir.

veya kalitede olup olmadığını gösterir bir belge de aranır. İthalatçılar izin gerektirmeyen ithal başvurularını her dönemin ilk iki ayı içerisinde yetkili Banka ve Merkez Bankası kanalıyla Ticaret Bakanlığına yapmak zorundadırlar. Ticaret Bakanlığı 3 ay (1979 rejimine göre bu süre 2 aydı) süreyle geçerli olmak üzere döviz tahsis mektubu çıkarır, bu süre içinde Merkez Bankasından ithalat lisans belgesi sağlanmak zorundadır. Sanayici kotalarına tabi olarak yapılacak ithalat başvuruları Sanayi ve Ticaret Odaları kanalıyla Ticaret Bakanlığına her yılın Nisan ve Eylül aylarında bildirilmelidir.

İzin gerektiren kotaya tabi ithalat için başvuru ithalatçı ve sanayici tarafından ilgili kamu kuruluşuna yapılmak zorundadır. İthalat lisansı bundan sonra döviz tahsisi süresinde Merkez Bankasından sağlanabilir. İthalat lisansı gerekli döviz ödemelerinin yapılmasına izin verir. İthalatta ödemeler, akreditif, vesaik mukabili, veya mal mukabili olarak yapılabilir. Akreditif veya vesaik mukabili ödemelerde, ithalatçılardan ödenmesini istedikleri döviz tutarının TL karşılığını yatırmaları istenir. Ön ödemeler yetkili bankalarca 5 işgünü içinde Merkez Bankasına devredilir. Mal karşılığı ödemelerde, başvuru anında yarısı ve geri kalan kısım da gümrükten çekişte TL cinsinden ödenir.

İthalatçıların, vesaik mukabili ödemelerde lisans tarihinden itibaren 5 ay, mal mukabili ödemelerde ise gümrükten çekişlerden itibaren 2 ay içerisinde döviz transferlerini yapmaları istenmektedir. Mart 1977 den beri Merkez Bankası temel maddelere ve ham maddelere yapılacak ödemeleri kısıtlamıştır. Buna sebep olarak, 1976 sonundan başlayan ve ithalatta ödenmemiş borçların büyük bir meblağa ulaşması ve ayrıca Merkez Bankasına yapılan çok miktarda akreditif taleplerinin olması gösterilebilir. Bakiye borçlar ve

akreditifte yapılan TL ödemeleri Merkez Bankasında özel bir hesapta izlenmektedir.

Resmi kur ayarlamaları ithalat depozitolarınınında değişmesine yol açıyordu. İthalatçılardan sık sık özel hesaptaki depozit miktarlarını artırmaları istenmekte veya aşağıdaki üç halden birinin gerçekleşmesi halinde özel hesaptan geri ödemede bulunulacağı bildirilmekteydi.

Bu üç hal şunlardır:

- (1) İthalatçıya döviz satışı yapılmış fakat mal henüz ithal edilmemişse;
- (2) Döviz satışı yapılmamış ve mal gümrüklerden çekilmemişse;
- (3) Döviz satışı yapılmamış fakat mal gümrükten çekilmişse, ilgili özel hesaptan geri ödeme yapılmaktaydı.

İkili Anlaşmalı ülkelerden ithalat, ayrı kotalara tabi tutulmuştur. Bunlar serbest mallar listesinde veya genel kota listesinde yer almışlardır. Söz konusu ülkelerden ithalat için lisans muameleleri genel kotaya bağlı ülkelerden ithalatta olduğu gibidir yalnızca, anlaşmalarda belirtilen kotalar için yapılan başvurular yetkili kamu kuruluşu veya Merkez Bankasınca Ticaret Bakanlığına aylık olarak sunulur.

Bazı malların ithalatı için, en az 180 günlük vadeli kabul kredileri ile ithalatın finansmanı kabul edilmiş olup, bu sanayicilerin kendi kullanımları için yapacakları ithalatı da kapsar. Türk Bankalarının, toplam kabul kredilerinin yarısını petrol ve gübre ithalatının finansmanında kullanmalarına izin verilmiştir. Prensipte olarak, kabul kredisi finansmanından doğan döviz ihtiyaçlarını ticari bankalar kendi döviz kaynaklarından sağlamak zorundadırlar. Elbetteki Bankalar döviz transferi için Merkez Bankasına

başvurabilirler ancak, bunun sonucunda gelecekte kabul kredisi işlemi yapma haklarını kullanmış olurlar.

İthalat için Teminat bedelinin (Guarantee deposits) peşin ödenmesi aşağıdaki oranlarda yapılmaktadır.

I ve II nolu listelerde yer alan malların sanayicilerin kendi ihtiyaçları için ithal edilmesi halinde ticari değerinin sırasıyla yüzde 15 ve yüzde 10 u oranında; Genel kota ve sanayici kotasına tabi ithalatta yüzde 10, ithalatçı kotalarına göre yapılan ithalatta yüzde 20 oranındadır.

1979 Rejimine göre herhangi bir ithalat peşinatı yatırmayan kamu kuruluşlarına da, 1980 Rejimiyle savunma ve güvenlikle ilgili olan ithalat dışında, % 10 peşinat yatırma zorunluluğu getirilmiştir.

Gübre, amonyak ve damızlık hayvanlarla belirli bazı ürünlerden olup Liste II de yer alan ve genel kotaya tabi olan ithalatta bu oran yüzde 1 dir.

Garanti bedelinden kamu sektörü muaf tutulmuş, sanayiciler ise kendi yatırımları için yapacağı ithalatta % 1 gibi sembolik bir ödeme yapmak zorunda bırakılmışlardır. Deposito olarak alınan bedeller, mal gümrükten çekilip, yabancı satıcıya bedel ödeninceye kadar bloke edilip, sonra ithalatçıya geri iade edilmektedir. Toplanan garanti depositoları ilgili bankaca Merkez Bankasında tutulan hesaba kendi adıyla haftalık olarak devredilir. Eğer ithalat mevzuata uygun olarak gerçekleştirilmezse, ithalat bedelinin

---

Bu oranlar 1979 İthalat Rejiminde şöyle idi: Peşin olarak ödenen İthalat teminatları sanayicilerin kendi ihtiyaçları için yaptıkları İthalatta (Liste I ve II de yer alan mallardan) malın ticari değerinin %25 i oranında ,diğer ithalatta % 40 oranında ;genel ve sanayici kotalarına tabi ithalatta % 25 ve ithalatçı kotasına tabi ithalatta %40 oranındaydı.

yüzde 10 una varan bir oranda garanti depositosundan kesilerek hazineye gelir (irad) kayıt edilir.

Özel tazminat transferleri yasaklanmıştır.

Sanayi ve madencilik ürünleri ihraç eden ihracatçıların ihraç ettikleri malın üretimi için gerekli ithalatın finansmanı için özel bir düzenleme getirilerek bunların, kendi veya anlaştıkları diğer tarafların ihtiyaçları için gerekli döviz ihtiyacının % 50 sinin tahsisini isteyebilirler. Bu haklar diğer sanayicilere serbestçe saptanan bir bedel karşılığında devredilebilir; sadece söz konusu dövizin, ihraç ürününün üretiminde kullanılan girdilerin ithalinde kullanılması şartının sağlanması lazımdır. Bundan başka ihracat siparişi almış veya almayı taahhüt eden sanayiciler, ithalat ihtiyaçlarını karşılamak için, sipariş alınan ihracat bedelinin veya taahhüt ettikleri sipariş bedelinin yüzde 50 sine kadar olan kısım için ithalat kredi anlaşması yapmaya yetkili kılınmışlardır. Kredi anlaşmaları, ihracatçının bu krediyi ihracat gelirleri ile ödemesi koşuluna bağlanmıştır. Ayrıca, ihracatçılara, önceki yıl döviz kazançlarınının US \$ 50,000 geçmeyen yüzde 1 lik kısmı üzerinde döviz tahsisinde öncelik hakkı verilmiştir.

Bazı koşullarda, Gümrük yetkilileri, Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığının izniyle döviz tahsisi yapılmadan da ithalat yapılabilmektedir. Türkiye ye gelen ziyaretçiler kişisel veya işleriyle (ticari olmayan) ilgili malları ve makine teçhizatı DM 350 karşılığı TL lirasını geçmeyen limitler (alınabilecek toplam gümrük vergisi) dahilinde olması koşuluyla getirebilirler. (Bu limit 1979 rejim kararında 6000 TL sı olarak açıklanmıştı.) Çalışma veya eğitim amacıyla yurt dışında yerleşik olan kişilerin kişisel eşya veya işleri ile ilgili makineleri ithal etmeleri farklı limit ve koşullara bağlanmıştır. Bu koşul ve limitler

dışarda kalma süresine ve Türkiye ye transfer ettikleri döviz miktarına bağlı olarak değişmektedir. Dış ülkelerde çalışan kişilerin Türkiye de kurdukları şirket ve birlikler yatırdıkları döviz miktarı kadar yatırım malları ithal edebilirler. Yabancı turistler de kendi ve ailelerinin kullanacakları eşyaları ithal edebileceklerdir.

Türkiye deki faaliyetlerini sürdürebilmeleri için yabancı şirketler, kullanmaları gereken vasıta, makine, teknik aletlerini döviz tahsisi gerekmeden geçici olarak ithal edebilirler. Türkiye de yerleşik yabancı şirketler işlerini sürdürebilmek için gerekli yedek parçaları da döviz tahsisi istemeksizin ithal edebilirler. Bu şekilde yapılan ithalat kambiyo kontrol otoritelerinin iznine tabi tutulmuştur. Ayrıca bu kurallar kapsamında ithal edilmiş olan malların Türkiye de satışı veya transferi Maliye Bakanlığının onayıyla mümkündür. 1979 ithalat rejiminde bu çeşit ithal malların ülke içinde üçüncü kişilere satışı kesinlikle yasaklanmıştır.

Otomobil, traktör, makine v.s. gibi iş aletlerinin döviz ödenmeksizin ithali, ancak yurt dışında yerleşik olmak, döviz havale etmek ve Türkiye deki bir yetkili bankada döviz satmakla ilgili belirli şartları yerine getirmek suretiyle Merkez Bankası veya Maliye Bakanlığının izniyle mümkündür. Döviz tahsisi yapılmaksızın ithal edilen otomobiller Türk sahibi tarafından ülke içinde satılabilir. Yabancı diplomatlar (eğer Türk diplomatlarına da o ülkede aynı haklar karşılık ilkelerine göre verilmişse) gerekli ithalat vergileri satış sırasında ödenmek ve sağlanan kazanç yurt dışına transfer edilmemek kaydıyla, kendilerine ait otomobillerini Türklere satabilirler. Diplomatların dışında kalan yabancı uyruklu görevliler gümrüksüz getirdikleri otomobilleri Türklere satamazlar. Diğer yabancı uyruklular belirli koşullarla Türkiye ye otomobillerini getirebilirler fakat 3 yıl sonra dışarı çıkarma zorunluluğu vardır. Ancak

üç yıllık süre Türkiyede ikamet etme süresine göre uzatılabilir. Bu şekilde ithal edilmiş olan arabaların, Devlet Malzeme Ofisine veya kar amacı olmayan kuruluşlara satışına Maliye Bakanlığınca izin verilebilir.

Gümrük vergisine ilave olarak alınan diğer vergi ve harçlar şöyle düzenlenmiştir:

(1) Alınan gümrük vergisinin % 15 i tutarında belediye hissesi

(2) Malın beyan edilen bedeli üzerinden % 1 oranında damga resmi. (Bu 1979 rejiminde, mal bedelinin % 22.5 veya % 25 oranında alınmakta idi.)

(3) Gümrük işlemleri harcamaları (Tahmil-tahliye), harçlar, gümrük vergisi ve malın CIF bedeli toplamı üzerinden % 5 rıhtım resmi alınır.

(4) Malın CIF bedeli ile gümrük vergisi, rıhtım resmi, gümrük harcı, gümrükten çekme masraflarının toplamı üzerinden alınan ve oranı % 10 ile % 75 arasında değişen istihsal vergisi alınır. Hava yoluyla ithal edilen mallardan rıhtım resmi alınmaz.

1981 Yılı

Nakdi teminat oranları düşürülerek, sanayicilerin kendi ihtiyaçları için I ve II nolu serbest mallar listesinden ithal edecekleri mallarda ticari bedelinin % 10, bu listelerden yapılan diğer ithalat için % 20, genel ve sanayici kotasına göre yapılan ithalatta % 10 ve ithalatçı kotaları için % 20 oranında teminat ödenmesi öngörülmüştür. Ham petrol, fuel-oil, LPG, benzin, gazyağı, motorin, gübre ham maddeleri, traktör, CDK parçaları gibi nakdi teminat alınan mallara şeker, bitkisel yağlar, yağlı tohumlar, mamul yağlar, kamyon, treyler çekici, ilaç ve ilaç hammaddeleri de ilave edilmiştir.

Gemiler hariç, kullanılmış mal ithalatı Devlet Planlama Teşkilatının(TUB) izniyle serbest bırakılmıştır.

Ayrıca, en az 10 birimlik filolar halinde en az 50 ton yük taşıyabilen TIR alımlarını teşvik edici tedbirler getirilmiştir.

Formaliteleri ortadan kaldırmak ve spekülatif piyasa hareketlerine mani olmak amacıyla Tahsisli Mallar Listesi uygulamasına son verilmiştir.

1982 Yılı

5 Ocak 1982 de yayımlanan 1982 yılı İthalat Rejimi ile ithalatın önceki yıla göre 1 milyar dolar artırılarak 10 milyar dolar olması kararlaştırılmıştır.

İthalat malları iki liberasyon listesinde toplanmıştır. Birinci listede yer alan mallar tamamiyle serbestçe ithal edilebilecek, II ci listede yer alan mallar ise ilgili makamın iznine bağlanmış olmaktadır.

İç piyasanın ihtiyacı olan malların sağlanması, ithalatçının aşırı kar etmesine olanak verilmemesi amaçlarıyla bazı malların fon ödenmek suretiyle ithal edilebileceği karar altına alınmıştır. Bu amaçla "Fon Ödenmek Suretiyle İthal Edilecek Maddeler" listesi ihdas edilmiştir. Bunlar kahve, kakao, mısır, soya fasulyesi, margarin, dökme demir ve cam gibi maddelerdir. Bu maddelerin ithalatında % 2 oranında fon alınmasına başlanmıştır. Ayrıca, 4 Nisan-21 Ağustos 1982 tarihleri arasında AET den yapılacak ithalatta % 15 oranında fon alınması bu rejim kararı altında gerçekleştirilmiştir. Herhangi bir ihtiyaç halinde bu fonlar, iç piyasada aşırı fiyat yükselişi veya arz düşüklüğü olan malların ithalatının acilen yapılması için kullanılabilir.

Böylece 1982 İthalat Rejimi bir öncekine göre daha pratik bir yolla ithalata yaklaşmış, bu ithalat rejimi bürokratik formaliteleri de azaltma yönünde tedbirler getirerek ithalatı rahatlatmak ve kolaylaştırmak amacını açıkca ortaya koymuştur.

1983 Yılı

5 Ocak 1983 tarihli Resmi Gazete de yayımlanarak aynı gün yürürlüğe giren İthalat Rejimiyle liberasyon ameliyesine devam edildiğini görmekteyiz. 1982 rejimiyle işlemlerin kolaylaştırılması amacıyla getirilen listeler (I ve II nolu) uygulamasında her ne kadar ilk listede ithalatı tamamiyle serbest olan mallar yer almışsa da II nolu listede ithalatı izne tabi mallara yer verilmişti. 1983 rejimiyle Libere mallar listesi genişletilmiş 13 kalem mal II nolu listeden I nolu listeye aktarılmıştır. Tabii Latex, ham kauçuk, jüt torbaları bunlardandır. Buna ilave olarak 22 yeni mal II nolu listeye alınarak ithalatı (izine bağlı olsada) mümkün hale getirilmiştir. Bunlardan Lead Oxide, alüminyum klorid, asetik asit, deterjan, separators, teflon kaplı kablo v.s. belirtilebilir.

Aynı zamanda, 1982 de Liste I in eki olarak açıklanan mallardan fon ödenerek ithaline izin verilebilenler de genişletilmiş ve 13 kalem mal daha listeye fon ödenmek suretiyle ithal edilebilecek mal olarak alınmıştır. Böylece kuru pil, akü, sodyum sülfür, balıkağı, elektrik bataryaları, gözlük camı çerçeveleri, deterjan, video kaset gibi malların ithali mümkün hale gelmiştir.

Bu rejim kararında serbest ticarete destek verildiği açıkca görülmekte ve bu karar bu yönde atılmış önemli bir diğer adım olmaktadır.

Ayrıca, 1983 yılı başından itibaren, tüm ithal işlemlerinin serbest döviz esasına göre yürütülmesi esası getirilmiştir. Diğer bir deyişle "Clearing Anlaşmalı" ülke anlaşmaları kaldırılmış oldu.

İthalat maliyetleri üzerinde ilave bir yük teşkil eden teminat yatırma zorunluluğu sanayicilerde yüzde 7 ye, ithalatçılarda yüzde 15 e indirilmiş ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinden yapılacak ithalatta yüzde 1 oranında teminat alınmaya başlanmıştır.

İthalat transferlerine hız kazandırmak için, Merkez Bankasının konu ile ilgili talimatlarının kural sayılacağı 1983 Rejim Kararında açıklanmıştır. Buna ilave olarak, Türk Parasını Koruma Kanunu Kurallarına göre Yabancı Döviz tutmaya yetkili kılınan Bankalara, Merkez Bankasının verdiği ithalat izni yerine geçmek üzere, bu belgeyi düzenleme yetkisi verilmiştir. 100 Milyon doların altında kalan ithal bedellerinin transfer zorunluluğu da bankalara yüklenmiştir.

Yabancı döviz kazançlarını teşvik etmek üzere, kurallar basitleştirilerek, döviz tevdiat hesaplarından kendi ihtiyaçları için döviz kazandırıcı hizmetleri yapanlara hiçbir merciiden izin almaksızın ithalat yapabilme imkanı sağlanmıştır. (II sayılı liberasyon Listesinden yapılacak ithalat hesap girişlerinin yüzde 20 si ile sınırlıdır.)

Kur farkları ile yüzde 2 fondan muaf tutulacak ithalat da bu kararda açıkça belirlenmiştir.

1984 Yılı

1980-1983 döneminde ekonomik politikadaki yeni yaklaşımların ve özellikle "ihracata dönük sanayileşme" modelinin bir sonucu olarak ithalatta da kademeli bir serbestlik getirildi ve kota uygulamasına son verildi. 1984 yılı İthalat Rejimi,

bu serbestleştirme eğilimlerinin en uç çizgilerini yansıtmaktadır.

Daha önceki İthalat Rejimi Kararlarında Ticaret Bakanlığının ithalatın yönetimi bakımından yetkileri belirtilirken "döviz imkanları, memleket ihtiyacı ve iki taraflı anlaşmalar hesap ve mübadele durumu" kriterlerine göre hazırlanacak bir ithalat programından söz edilmekte ve "döviz imkanlarımızın en uygun şekilde kullanılması ve değerlendirilmesi ve ithal mallarının yurt ekonomisine süratle intikalinin sağlanması" ilkelerine dayalı bir uygulama öngörülmekteydi. Bunları korumacı eğilimin izleri olarak değerlendirmek mümkündür. 1984 Rejim Kararında, dilek niteliğinde bile olsa, bu ifadelere yer verilmemiş sadece Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının yetkileri sıralanmıştır. Bu değişiklik diğer değişikliklerle uyum içinde olup, ithalattaki liberalleşme yaklaşımının genel bir ifadesidir.

1984 Rejiminin getirdiği en önemli değişiklik, döviz tahsisi suretiyle ithal edilecek mallarla ilgili olarak yapılan sınıflandırmadır. Bu rejim sözkonusu sınıflandırmayı esaslı bir biçimde değiştirmiştir. 4 grup halinde yapılan sınıflandırma şöyledir:

1. İthalı Yasak Mallar (Liste I)
2. İthalı Müsaadeye Tabi Mallar (Liste II)
3. Fon Ödenmek Suretiyle İthal Edilecek Mallar
4. Libere Mallar (İthalı Serbest)

Bunların ilk üçü listeler halinde düzenlenmiş, bu listelerde yer almayan tüm malların ithali ise serbest bırakılmıştır. Görüldüğü gibi daha önce ithali serbest olanlar sayılıp geri kalanların tümü yasak kapsamına alınmışken, 1984 Rejimine göre bunun tersi yapılarak yasak mallar sayılmış diğerleri belirli şekilde serbest bırakılmıştır. Böylece daha önce ithalatta serbestlik bir istisna iken şimdi kural olmuş; yasaklama ise istisnai hale gelmiştir. Bu durum ithalatın

liberalleştiiğini göstermekte ayrıca yetkililerin açıklamaları da bunu desteklemektedir.

Yasak Mallar Listesi

G.T.İ.P itibariyle 459 adet mal veya mal grubunu içermektedir. Daha önce bu sayı yaklaşık 1800 idi. Yeni liste ile daha önce ithali yasak olan pek çok sayıda mal yasak listesinden çıkarılmıştır. Eskiden yasak olan kolonya, parfüm, sabun, dökme demirden boru, pudla demirden çubuk, bidon, varil, kutular dikenli tel gibi mallarda eskilere ek olarak serbestçe ithal edilebilecektir.

Fon Ödenmek Suretiyle İthal Edilecek Mallar Listesi

Rejim Kararı nın ilk biçiminde ayrı bir şekilde gösterilmemiş, Karara eklenen ve vergilerdeki değişiklikleri de içeren listenin son sütununda hangi mal için ne miktarda Fon ödemesi yapılacağı yazılmıştı. Bakanlar Kurulu 17.1.1984 gün ve 84/7622 sayılı kararname ile anılan listeyi ikiye ayırarak Fona tabi malları özel bir listede toplamıştır. Bu yeni listede gösterilen malların kapsamı ve Fon miktarları da yeniden düzenlenmiştir. Bu son listeye göre G.T.İ.P itibariyle gösterilen 100 adet mal veya mal grubu için fon ödemesi öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Böylece Fona tabi mal sayısı 1983 de 40 iken, 1984 İthalat Rejimi Kararı ile önce 76 ya, son değişiklikle de 100 e çıkarılmıştır.

Fon uygulamasıyla ilgili olarak 1983 ve 1984 Rejimleri arasındaki fark, sadece kapsam bakımından olmayıp, aşağıdaki diğer konularda da ortaya çıkmaktadır.

Eski rejimde, bazı ithal mallarından alınan Fonlar, Destekleme ve Fiat İstikrar Fonu'nda (DFIF) toplanmaktaydı. 1984 Rejim Kararıyla "Konut Fonu" adı altında T. Emlak Kredi

Bankası nezdinde yeni bir Fon kurulmakta ve Merkez Bankasına ithalatçılarca yatırılacak Fon tutarlarının bu hesaba devredilmesi hükme bağlanmaktadır.2 Diğer taraftan fon miktarlarında önemli artışlar olmuş ve daha önce TL olarak tahsil edilen Fonların yeni düzenlemeye göre Dolar olarak tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır. Doların TL cinsinden bugünkü değeri gözönüne alındığında fon miktarlarında önemli artışlar olduğu görülecektir. Ayrıca Dolar TL na karşı değer kazandıkça Fon kesintisinin maliyeti de otomatikman yükselecektir.

Eskisinden farklı olarak Fona yapılacak ödemenin, ton, kg, m3 ve adet gibi birimler başına TL cinsinden değilde bazı mallar için birim başına, bazı mallar içinse gümrük vergisinin belirli bir oranı kadar dolar cinsinden yapılması öngörülmektedir.

1984 Kararının yayımlandığı tarihte gümrüklerden çekilmemiş Fona tabi mallara da Fon uygulanacağı, fakat ihracatı teşvik belgesine bağlanmış gümrük muafiyetli malların yine Fona tabi olmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca bedelsiz ithalat için Fon % 10 eksiğiyle tahsil edilecektir. Eskiden olduğu gibi Fona tabi malların ithali, libere mallar rejimi çerçevesinde yapılacaktır.

2DFIF kaldırılmış değildir. Bakanlar Kurulunun 28.12.1983 gün ve 83/7541 sayılı Kararnamesiyle yürürlüğe giren TPKK hakkındaki 28 Sayılı Karar ,DFIF in kaynaklarını değiştirerek yeniden belirlemiştir. Fonun kaynaklarını :

a) Desteklemeye tabi tarımsal ürünler ile çeşitli sınai malların ihracında iç ve dış fiatlardaki gelişmeler dikkate alınarak bu malların beher kilosundan adet veya kıymetinden Para ve Kredi Kurulunca ilan edilmiş veya edilecek kesintiler ile;

b) Hertürlü ithal edilen malın (TPKK nın getirdiği istisnalar saklı kalmak üzere) ithal CIF değerinin %2 si tutarında yapılacak olan tahsilat, oluşturacaktır.

DFIF den başka amaçların yanısıra gerektiğinde konut sektörünü ve gecekondü alt yapı faaliyetlerini finanse etmek içinde yararlanılacaktır.

Fona tabi mallar kendi içinde, konulan Fonun amacı itibariyle üç grupta toplanabilir.

Birinci gruba, içerde üretilmekle birlikte zaman zaman kıtlığı çekilen ve dolayısıyla kontrolsüz fiyat artışlarına konu olabilen tüketim malları girmektedir. Tereyağı, peynir, bazı bitkisel yağlar ve pillerin hem dışardan ithaline olanak sağlanmış, hem de yerli üretimi olumsuz yönde etkilememesi için Fon barajı konulmuştur.

İkinci gruba, genellikle kaçakçılığa konu olan ve/veya "lüks" diye adlandırılan, viski, kahve, kakao, gibi maddelerle elektrikli ev aletleri, müzik aletleri, video gibi mallar ve binek otomobilleri girmektedir.

Üçüncü gruba ise, içerde benzerleri artık üretilen ve bu nedenle de yerli üretiminin korunması şimdilik gerekli görülen bazı hammadde ve mamuller dahil edilebilir. Bunların belli başlıcaları oto iç ve dış lastikleri, merinos yünü ve topsu uzun elyafı pamuk, bazı ham deriler, adi pencere camları, dökme demirler, elektrik akümülatörleri, otobüs, kamyon, kamyonet ve diğer kara nakil araçlarıdır.

Fona tabi tutulacaklar listesinde yer alan mallar, önceden genellikle ithali yasak olup da kalitesi yüksek sayıldığı için kaçak yollardan sağlanmaya çalışılan ve toplumun bazı kesimlerince şiddetle talep edilen şeylerdir. Yeni düzenlemeyle hem kaçakçılığın önlenmesi ve bu talebin yasal biçimde karşılanması, hem de yüksek Fona rağmen yabancı malları kullanacak olanların ödeyecekleri ek bedelin topluma mal edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Fon, yerli üretimin korunmasını da sağlamak üzere bir önlem olarak düşünülmüştür. Lastik ve otomotiv sanayii buna örnek oluşturmaktadır.

Müsaadeye Tabi Mallar Listesi

G.T.İ.P itibariyle 1000 dolayında mal ve mal grubu yer almaktadır. Daha önce ithali tümüyle yasak olan bazı mallar bu listeye aktarılırken, eskiden bu listede yer alanlar serbest hale getirilerek liste dışı bırakılmıştır. Listenin kapsamı eskiye göre daraltılmış bulunmaktadır.³

Libere Mallar Listesi

Bu üç grubun dışındaki mallar tümüyle serbest bırakılmış ve bunlar için ayrıca bir liste düzenlenmesine gerek görülmemiştir. Halen kullanılmakta olan "Gümrük Giriş Tarife Cetveli"nde 4130 G.T.İ.P mal ve mal grubu yer aldığı düşünülürse, yeni Rejim Kararı sonucunda 2500 ü aşkın mal ve mal grubunun tam liberasyona girdiği görülmektedir. Bu daha önceki sayıya göre yaklaşık 800 lük bir genişlemeyi ifade etmektedir.

Sonuç olarak yeni sınıflandırma sistemiyle;

- Yasak malların kapsamı büyük ölçüde daraltılmış;
- Serbest malların sayısı artırılmış;
- Müsaadeye tabi malların kapsamı değiştirilerek sayısı azaltılmış,
- Doğrudan doğruya yasaklama yerine ya "müsaade" ya "Fon" yada "Gümrük ve İstihsal Vergisi" barajları konulmuş bulunmaktadır. Böylece eskiye göre, kademeli de olsa daha liberal bir ithalat rejimi getirilmiştir.

³Müsteşarlığın 25.1.1984 günlü Resmi Gazete de yayımlanan 84/3 nolu Tebliği ile Müsaadeye Tabi Mallar Listesinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Kauçuklu mensucat ve ateşe dayanıklı diğer eşya bu listeden çıkarılarak libere hale getirilmiş ;buna karşılık önce libere sayılan bazı mallar Müsaadeye Tabi Mallar Listesine aktarılmıştır. Bunların G.T.İ.P itibariyle 96 adet mal ve mal grubunu içerdiği görülmektedir. Bu değişiklik, başlangıçta ki serbestinin bir ölçüde azaltıldığı anlamına gelmektedir. Buna karşılık aynı listeye bir ekleme yapılarak, "muhtelif" pozisyonlu "İmalat sanayi ile özelliği olan ithalat için" de, müsaadeye alınması koşuluyla ithal serbestisi getirilmiştir. Bu ek, gerektiğinde yasak mallarında ithal edilebilmesine olanak verecektir.

1984 yılı İthalat Rejimi Kararı, gerek ithalat işlemlerinin azaltılması gerekse yetki ve sorumluluk verilmiş kamu kuruluşlarının kapsamı bakımından da önemli değişiklikler getirmiştir.

17.6.1982 tarih ve 2680 sayılı Yetki Kanunu na dayanılarak 13.12.1983 gün ve 174-188 sayılı Kararnameler ile yapılan genel reorganizasyon çerçevesinde, Bakanlıkların kuruluş ve görevleri yeniden belirlenmiştir.

Daha önce Maliye Bakanlığı içinde yer alan Hazine Genel Müdürlüğü ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği (HAZMİİT), Bankalar Yeminli Murakıpları Kurul Başkanlığı ve Hazine Kontrolörleri ile Ticaret Bakanlığı bünyesindeki İthalat, İhracat ve Anlaşmalar Genel Müdürlükleri ve Konjonktür ve Yayın Dairesi Başkanlığı, Başbakanlığa bağlı olarak yeni oluşturulan Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı adı altında toplanmışlardır. Böylece ithalata ilişkin olarak daha önce yukarıdaki birimlerce yürütülen görevler Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına devredilmiş olmaktadır. Böylece İthalat konusunda Ticaret ve Maliye Bakanlıkları gümrük işlemleri hariç, tümüyle devre dışı kalmıştır. Daha önce İthalat Programı ve finansman durumu dikkate alınarak Maliye Bakanlığınca tesbit olunan ve bu tesbitler çerçevesinde Ticaret Bakanlığınca yürütülen kamu sektörü ithalatı, sözü edilen Kararnameye göre sadece Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının izniyle yapılacaktır.

1984 Rejimi Kararıyla ilgili bakanlıktan alınması gereken "Uygunluk Belgesi" kaldırılmış Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca verilecek müsaade belgesi yeterli olacaktır. Sadece teşvik tedbirlerinden yararlanılarak yapılacak özel sektör yatırımları için gerekli malların ithalinde Teşvik ve Uygulama Başkanlığı (TUB)ca "Müsaade Belgesi" verilmiş olması gerekmektedir. Böylece TUB un ithalat konusundaki işlevi devam ettirilmiş olmaktadır. Ancak, TUB bu belgeyi Ticaret Bakanlığınca değil, doğrudan Merkez Bankasına

gönderecektir. Bu düzenleme, işlemlerin hızlı, koordineli ve ithalatçıların yakınmalarını giderici biçimde yürütülmesini teminen düşünülmüştür.

Ayrıca bu Rejim Kararına göre ithali yasak mallar listesinde yer alan malların, ihracatta kullanılacak miktarda proje bazında ithaline izin vermeye TUB yetkili kılınmıştır. Daha önce bu yetki "Muhtelif" Tarifeli Mallar Listesindeki "Müracaat ve İnceleme Makamlarına" tanınmıştır.

II Sayılı Liberasyon Listesinden yapılacak ithalat için Sanayi Bakanlığınca düzenlenen "Yerli İmal Durum Belgesi" alınması zorunluluğu kaldırılmıştır.

Sanayiciler kendi ihtiyaçları için ithal edecekleri mallarla ilgili olarak düzenleyecekleri "Taahhütnameleri" bağlı buldukları "Oda" tasdikini aldıktan sonra doğrudan yetkili bankalara (Libere mallar için), Müsaadeye tabi Mallar için doğrudan Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına başvuru ile birlikte sunacaklardır. Her iki hal için de hazırlanan "taahhütname" Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığına hitaben düzenlenecektir. Böylece kendi ihtiyaçları için mal ithal edecek olan sanayiler bu malları tahsise uygun kullanacaklarını sadece Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığına taahhüt etmiş olacaklardır.

1984 Rejim kararıyla, ithal taleplerinin incelenmesi sırasında istenen ithalatçının son üç yıllık Gelir veya Kurumlar Vergisi ile ilgili bilgi ve belgeler, ticari kazançları içinde ithalatın payı, varsa ihracat geliri ve vergi dairesince onaylı son yılın bilanço vaziyeti gibi bilgi ve belgelerin sunulması şartı kaldırılarak bu bilgi ve belgelerin temininde başvurulmuş kuruluşlar (Vergi dairesi, döviz alan Bankalar ve yetkili Bakanlıklar) devreden çıkarılmışlardır.

Sonuç olarak, ithalat konusunda yetki ve sorumluluk taşıyan resmi mercilerin sayısı azaltılarak; ithalat işlemlerinin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının belirleyici yönetim, denetim ve gözetiminde ve ithalatçı-Müsteşarlık-T.C. Merkez Bankası-yetkili Banka-Gümrük İdaresi (Bazı hallerde de TUB) zinciri içinde yürütülmesi öngörülmüştür.

Libere malların ithali konusunda ithal müsaadeleri alınması gerekmekte, fakat sadece vesaik ve mal mukabili ödeme şekline göre libere mal ithalin de "munzam teminat"ın yetkili bankaya yatırılması şartı kaldırılmaktadır. Ayrıca ithal müsaadeleri eskiden olduğu gibi Gümrük İdaresine PTT kanalıyla intikal ettirilmeyecek ve doğrudan ithalatçıya verilecektir. "Munzam teminat" alınmaması ve "ithal müsaadelerinin" Gümrük İdaresine gönderilme biçimine ilişkin değişiklikler Müsaadeye tabi Mallar ithalatı içinde geçerlidir.

İthalatın belirtilen süreler içinde yapılmasını, Türk Parası Kıymetini Koruma Mevzuatı (TPKK) hükümlerine göre ithalatta mal bedellerinin ödenmesini ve gerekli yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak üzere, ithalatçılardan ithalattan önce tahsil edilen "Nakdi teminat" yatırımları, 1984 yılı rejiminde zorunlu tutulmuş ve genel oran % 15 olarak belirlenmiştir. Sanayicilere tanınan % 7.5 oranında teminat yatırma ayrıcalığı İhracatçı Sermaye Şirketlerinin yapacağı tüm ithalat için de tanınmıştır.

Damızlık hayvanların ithalinde, daha önce % 1 olarak belirlenen teminat oranı % 15 e çıkarılmıştır.

Sanayicilerin kendi ihtiyaçları için ithal edecekleri treyler çekici CDK parçalarından alınacak % 1 lik oran % 7.5 a yükseltilmiş, buna karşılık otobüs ve otomobil montaj fabrikalarının kendi ihtiyacı için yapacakları ithalatta teminat oranı % 1 olarak belirlenmiştir.

Mal mukabili veya vesaik mukabili ödeme şekline göre müsaade verilen ithalatta, nakdi teminata ek olarak alınan % 20 lik munzam teminat koşulu kaldırılmıştır.

İthalatın süresi içinde kısmen veya tamamen yapılmaması veya mal bedellerinin Türk Parası Kıymetini Koruma Mevzuatı ve yönetmelikle sağlanan süreler içinde kısmen veya tamamen ödenmemesi veya vesaik ve mal mukabili ithalatta ödeme şeklinin zamanında bildirilmemesi ya da ithalat hesabının TPKK mevzuatına göre bankalarda süresi için de kapatılmaması hallerinde, mal bedelinin % 10 una denk düşen teminat miktarı Hazineye gelir kaydedilmektedir. Bu kararlar da teminatın, ithalatın süresi içinde gerçekleştirilmemesi halinde, İhracatı Teşvik Fonuna gelir kaydedileceği belirtilmiştir. Buna ilave olarak mal bedelinin sadece % 10 una tekabül eden teminatın değil, ithal edilmeyen mal için yatırılmış tüm teminatın gelir kaydedilmesi ve ayrıca bunun Hazine yerine İhracatı Teşvik Fonuna aktarılması hükmü getirilmiştir.

1985 Yılı

13.12.1984 tarihli kararla 1.1.1985 de yürürlüğe giren ithalat Rejimine göre ithalatçılar, talep ettikleri dövizin satış bedeli üzerinden % 15 oranında teminat yatırmak zorundadırlar. Bu oran sanayicilerin kendi ihtiyaçları için yaptıkları ithalatta % 7.5, Teşvik Belgesine dayalı olarak yapılan ithalat, akaryakıt, buğday, şeker, kömür, gübre ve gübre hammaddeleri, elektrik enerjisi, bitkisel yağlar, ilaç ve ilaç hammaddeleri, röntgen filmleri, traktör, biçerdöver, kamyon, otobüs, otomobil ve montaj fabrikalarının kendi ihtiyaçları için yapacakları ithalat ile İzmir Fuarı ve kabul kredisi suretiyle yapılan ithalatta teminat oranı yüzde 1 olarak belirlenmiş ve sözkonusu teminat oranlarının 1 Nisan 1985 de % 75, 1 Ağustos 1985 de % 50 ve 1 Aralık 1985 tarihinde % 25 oranlarına indirilerek uygulanacağı

hükme bağlanmıştır. Buna karşılık bu yıl ki rejimde dış krediden karşılanan ithalat, Genel ve Katma Bütçeli İdarelerin yapacağı ithalat, sakatlara mahsus özel tertibatlı otomobillerin ithalatı, kitap ve diğer matbuat ithalatı, Nato ithalatı ve bedeli döviz tevdiat hesabından karşılanan ithalat teminattan muaf tutulmuşlardır.

Kararda, ithal listeleri; ithaline müsaade edilmeyen, müsaadeye tabi ve libere mallar olarak 3 gruba ayrılmış, fon ödenmek suretiyle ithal edilecek mallar libere maddeler rejimine tabi tutulmuş ve bu maddelerin ithali için ödenecek fonlar 1984 yılı İthalat Rejiminde Merkez Bankasına yatırılması istendiği halde, 1985 Rejiminde Fon tutarlarının bankalarca tahsil edilmesi öngörülmüştür.

Müsteşarlık veya Oda veyahut Birlikler uygun göreceklere talepleri müsaade belgesine bağlayıp, aslını ilgiliye bir örneğini de Merkez Bankasının ilgili şubesine göndereceklerdir. Müsaade belgesinin bir örneğinin bilgi için Merkez Bankası İdare Merkezine de gönderilmesi uygulaması 1985 yılı İthalat Rejiminde kaldırılmıştır. Müsaade belgelerinin geçerlilik süresi, taşıdığı tarihten itibaren 6 ay olup, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı nca gerekli görüldüğünde bu belgelerin geçerlilik süreleri kısaltılabilecektir. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca süreleri kısaltılmayan müsaade belgelerinin geçerlilik süreleri, geçerlilik süresi içinde müracaat edilmek şartıyla bankalarca 1 ay uzatılabilecek, ancak ek süre talebine konu olan mal bedelinin talep tarihindeki cari kurdan Türk Lirası tutarının % 01 ine tekabül eden kısmı İhracatı Teşvik Fonuna gelir kaydedilecektir.

1985 Yılı Rejimine göre, ithalatta döviz tahsisi FOB bedel üzerinden yapılabileceği gibi CIF bedel üzerinden de yapılabilecek, müsaade belgeleri ve ithal müsaadelerindeki her türlü teslim şekli değişikliği talepleri meblağ

aşılmamak kaydıyla bankalarca incelenerek sonuçlandırılacaktır. Ancak, bu taleplerin akreditifli ödeme şeklinde akreditif süresi içinde, vesaik ve mal mukabili ödeme şekillerinde ise malların gümrüklerden çekilmesinden önce yapılması gerekmektedir.

Öte yandan; Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, onaylanmasında zaruret gördüğü maddelere ait faturaları "Onaylı Fatura Kapsamı" kaydını koyarak ve müsaade belgesine eklemek suretiyle firmaya ve işlem yapılmak üzere ilgili Merkez Bankası Şubesine gönderecektir. 1985 yılı İthalat Rejiminde onaylı faturanın bir örneğinin Merkez Bankası İdare Merkezine gönderilmesi uygulaması kaldırılmıştır.

1984 ve daha önceki İthalat Rejimi Kararlarında malın getirileceği, mal bedelinin transferinin yapılacağı veya yapıldığı ve menşe memleketin değiştirilmesine ilişkin taleplerin T.C. Merkez Bankasınca sonuçlandırılması esas değiştirilerek 1985 yılında bu yetki bankalara devredilmiştir.

1985 İthalat Rejimine göre de, müsaadeye tabi maddeler listesinde yer alan ve henüz gümrüklere gelmemiş bulunan maddelerle ilgili mal değişikliği talepleri Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca; gümrüklere getirilen mallarla ilgili mal değişikliği talepleri de belirli koşullarla gümrük idarelerince; keza, ihracatçıların kazandıkları dövizlerle bankalarda açtırdıkları döviz tevdiat hesaplarından karşılanarak ithal ettikleri mallara ilişkin mal değişikliği talepleride libere mallar listesinde kayıtlı eşya yerine müsaadeye tabi bir eşya getirilmesi hali müstesna gümrük idarelerince sonuçlandırılacaktır.

Öte yandan; libere maddelerden ithal müsaadesi alıp da müsaadeye tabi maddeler listesinden bir mal getirilmesi halinde, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı nca ithaline müsaade olunanların gümrük vergileri iki kat olarak tahsil

edilecek, başlamış işlemler de bu hükme tabi olacaktır. Ayrıca, % 1 ve daha düşük nispette teminata tabi tutulan maddeler için alınan ithal müsaadelerine istinaden daha yüksek oranda teminata tabi bir madde ithal edilemeyecektir.

Mutemet eliyle yapılacak ithalatta mutemetlik yapacak şahısların Cumhuriyet Savcılığından mahkum edilmediklerine dair belge almaları gerekmekte, ayrıca, mutemetlik talepleri yine bankalara yapılacak, bankalarca uygun görülecek olanlar Merkez Bankasına gönderilmeksizin, usulüne uygun taleplere istinaden düzenlenen ithal müsaadeleri iptal edilerek mutemet adına yeni bir ithal müsaadesi düzenlenecektir.

1984 İthalat Rejimine göre KKTC den yapılacak ithalatlarda müsaade belgelerinin geçerlilik süresi taşıdığı tarihten itibaren 2 ay olduğu ve Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca bu süre 6 aya kadar uzatılabilecekken, 1985 İthalat Rejiminde KKTC Serbest Ticaret Bölgesinden Türkiye ye yapılacak ithalatın genel hükümlere tabi olduğu belirtilmiştir.

1985 yılı İthalat Rejimine göre: Nato, off shore, mühimmat ve benzeri özel anlaşmalara dayanan ithalat ilgili işlemlerin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca verilecek talimatlara göre yürütüleceği, Nato ithalatı için kamu daire ve kuruluşlarınca 4 nüsha "Müracaat Mektubu" formleri ile Müsteşarlığa başvurulacağı, ithalat belgesi ve teminat aranmayacağı, onaylı 'müracaat mektubu' örneklerinin müsaade belgesi yerine geçtiği, geçerlilik sürelerinin sınırlı olmadığı, müracaat mektuplarına dayanarak düzenlenen ithal müsaadelerinin geçerlilik sürelerinin 6 ay olduğu, Nato Ortak Alt Yapı Projelerinin sona ermesinden sonra ilgili merciin görüşü alınarak vergileri ödenmek kaydıyla mal ve malzemelerin ithalatçılara bırakılmasının Müsteşarlığın yetkisinde bulunduğu hususlarına yer verilmiştir.

1985 de kitap ve diğer matbua ithalatının libere olduğu, ithalatta ithalat belgesi ve nakdi teminat alınmayacağı günlük ve periyodik gazetelerin ithalatında ithal müsaadesi de aranmayacağı, bunlara ait transferlerin bankalarca gümrük veya PTT idarelerince tasdikli orijinal faturaya göre yapılacağı hususları belirtilmiştir.

1985 Rejimine göre, libere mallar ile fon ödenmek suretiyle ithal edilecek maddeler listesinde bulunan ve yurda geçici kabul yoluyla veya fiili ithali yapılmaksızın benzeri şekilde girmiş olan maddelerin kati ithaline ilişkin talepler bankalarca, belirtilen şekilde yurda girmiş olan müsaadeye tabi ve Gümrük Kanununun 118. maddesi kapsamında ki maddelerin kati ithal talepleri ise Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca incelenip sonuçlandırılacaktır.

1984 yılı İthalat Rejiminde, zel sektörün mal gmrge gelmeden önceki % 10 oranına kadarki (% 10 dahil) kıymet ve miktar farklılıklarının Merkez Bankasıncı incelenip sonuçlandırılacağı kayıtlı olduğu halde, 1985 yılı İthalat Rejiminde bu yetki bankalara devredilmiş bulunmaktadır.

Ayrıca, 1985 yılı Rejimine göre, gmrge gelen müsaadeye tabi malların, ithal msaadesinde yazılı olan miktardan ancak % 20 oranına kadar (% 20 dahil) fazla olması halinde, ithal müsaadesinin kıymeti aşılmamak kaydıyla fazla gelen kısmının gümrük vergileri iki kat olarak tahsil edilerek gümrük idarelerince ithal ve müsaade edilecektir.

1984 yılı İthalat Rejimine göre, ihracatçılar ile turizm yatırımları veya işletme belgesi sahibi turizm işletmeleri, bedellerini fiilen kazandıkları dövizlerle bankalarda açtıracakları döviz tevdiat hesaplarından karşılamak suretiyle ithalat yapabileceklerdir. Ancak, 1984 yılı İthalat Rejiminde söz konusu hesaptan müsaadeye tabi mallar için firma hesap girişinin % 25 inin kullanılabileceği

kayıtlı olduğu halde, 1985 yılı İthalat Rejiminde bu oran % 5 olarak belirlenmiştir.

1985 yılı İthalat Rejimine göre, 1985 yılı İthalat Rejimi Kararının yürürlüğe girdiği tarihten önce herhangi bir resmi kuruluş veya özel firma için gümrük muafiyeti veya indirim ihtiva eden kararnameler yürürlükten kaldırılmıştır.

Sonuç olarak 1984 İthalat Rejimi Kararına göre 1985 Rejimi serbest ithalin gerçekleştirilmesi yolunda daha kolay ve işlem azaltıcı hükümler ihtiva eder.

1986 Yılı

1986 Yılında 26 Aralık 1985 tarih ve 85/10193 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararına ek olarak çıkarılan Kararlarla İthalat Rejimi ile iç piyasanın düzenlenmesi ve fiyat istikrarının sağlanması amacını gerçekleştirmeye yönelik tedbirler öngörölmeye devam edilmiştir.

Bu amaca yönelik olarak Fon Ödenmek Suretiyle İthal Edilecek Maddeler Listesine, birim esasına 500 dolara ve CIF bedelinin % 50 sine veya gümrük vergi, resim ve harçları toplamına kadar fon tesbit edilebileceği esas getirilmiştir. Ayrıca, sözkonusu listede yer alan fon tutarlarının indirilmesi veya % 50 nisbetine kadar artırılması veya bu listede mevcut bir maddenin çıkarılması yetkisi Başbakanlık Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı na verilmiştir.

Öte yandan, 1986 Rejim Kararıyla Liberasyona Tabi Mallar Listesi genişletilerek Müsaadeye Tabi Mallar Listesi 625 kalem maldan 245 kaleme düşürölmüş, Fona Tabi Maddeler Listesi de genişletilmiştir. Fona tabi madde sayısı 250 den 379 a çıkarılmıştır. Bu arada, buğday, çavdarla karışık buğday ve arpa listeye alınmış, bunların Toprak Mahsulleri

Ofisi tarafından ithal edilmesi halinde fon için kesinti yapılmaması öngörülmüştür. 6326 sayılı Petrol kanununun değiştirilen 112/1 maddesi gereğince gümrük ve diğer ithal vergi ve resimlerinden muaf olarak yapılacak ithalat fona tabi değildir.

Ayrıca, yasak mallar listesi kaldırılmış, bu mallar müsaadeye tabi mallar listesine aktarılmıştır. Hava kirliliğinin önlenmesi amacıyla Büyük Şehir Belediyeleri için yapılacak Taşkömürü ithalatının da ton başına 10 dolar olan fon kesintisinden muaf olduğu açıklanmıştır.

Bundan başka, gümrük vergi oranları ile fon kesintileri yeniden belirlenerek, fon kesintilerinin Bankalara ilave olarak PTT ye de yatırılabilme imkanı getirilmiştir. Gümrük vergisi 367 kalem mal için azaltılmıştır. Ham madde üzerinden alınan gümrük vergisi % 15 de tutulmuş, ara ve yarı bitmiş sanayi malları üzerinden alınan vergi % 10-% 30 arasında uygulanırken, tüketim malları üzerinden alınan vergiler ortalama yüzde 30-40 arasında bırakılmıştır. Lüks mal olarak nitelendirilen bazı mallar üzerinden alınan gümrük vergisi oranları daha yüksek tutulmuştur.

İthal edilen mallar üzerinden gümrük vergisine ilave olarak, gümrük vergisinin % 15 nisbetinde uygulanan belediye vergisi değiştirilmemiş, mal bedelinin yüzde 4 ü oranında alınan damga resmi yüzde 6 ya çıkarılmıştır.

1987 Yılı

1987 yılında da ayrı ve kapsamlı bir İthalat Rejimi Kararı yayımlanmamış ve 1986 yılında olduğu gibi 26 Aralık 1985 tarih ve 18970 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulunun 85/10193 sayılı İthalat Rejimi Kararına Ek Kararlar çıkarmak suretiyle ithalat yönlendirilmeye çalışılmıştır.

Konuyla ilgili olarak;

12.1.1987 tarih 19339 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 87/11370 sayılı;

28.1.1987 tarih 19355 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 87/11370 sayılı;

5.3.1987 tarih 19391 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 87/11547 sayılı;

22.4.1987 tarih 19439 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 87/11637 sayılı;

17.5.1987 tarih 19463 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 87/11703 sayılı;

22.5.1987 tarih 19467 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 87/11785 sayılı;

1.7.1987 tarih 19504 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 87/11922 sayılı;

17.9.1987 tarih 19577 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 87/12008 sayılı;

20.10.1987 tarih 19610 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 87/12185 sayılı;

5.11.1987 tarih 19625 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 87/12157 sayılı;

8.11.1987 tarih 19638 nolu Resmi Gazetede yayımlanan 87/12088 sayılı;

çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararları ile sözü edilen İthalat Rejiminde aşağıdaki değişiklikler getirilmiştir.

- Gazete kağıdı için ödenecek fon 1 \$/ton ABD karşılığı TL olarak tesbit edilmiş, Gazete kağıdı ithali Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığının iznine tabi tutulmuş, bu maddeyi tekrar libere etmeye ve fon miktarını yükseltmeye Başbakanlık yetkili kılınmıştır. Ayrıca bu maddenin dış ticareti devletleştirilmiş ülkelerden ithalinde "İhracat" şartının aranmayacağı belirtilmiştir. Gazete kağıdından alınan gümrük vergi oranı % 14 e indirilerek, 31 Aralık 1987

tarihine kadar bu oran her ayın birinci günü 1 puan düşürülerek % 5 e ulaşacaktır.

- Sığır (manda dahil) ve at cinsi hayvanların hazırlanmış deri ve köseleleri, hazırlanmış koyun ve keçi derileri İthalat Rejimi Kararına ekli fon ödenmek suretiyle ithal edilecek maddeler listesinden çıkarılmıştır.

- Bazı maddeler için ödenecek gümrük vergisi oranları değiştirilmiştir.

- "Tabii gaz" teminattan muaf olarak yapılacak ithalat kapsamına alınmıştır.

- İthalat Rejimi Kararınının 17. maddesinin birinci paragrafı değiştirilmiş "ayrıca kendi faaliyet konuları ile ilgili ihtiyaçları için uluslararası taşımacılık yapan firmalar ve yurt dışı müteahhitlik firmaları" ibaresi eklenerek, böylece fiilen kazandıkları dövizlerle bankalarda açtıracakları döviz tevdiat hesaplarından ithalat yapacak ihracatçılar ve turizm belgeli kuruluşlara müteahhitler de eklenmiştir.

- Yurt içinde imal edilmeyen uyuşturucu madde ve müstahzarların ithali, 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının izni ile ihtiyaç sahiplerince yapılabilecektir.

- "Fon ödenmek suretiyle ithal edilecek maddeler listesi"nde değişiklik yapılarak binek otomobillerinden alınan fon kesintileri % 20 oranında düşürülmüştür. Ayrıca bunlar "1700 cc den büyük" ve "1700 cc den küçük" diye ayrılarak büyüklerde % 50 küçüklerden % 40 oranında vergi alınması öngörülmüştür. Buğdaydan alınan fon 40 \$/Tona yükseltilmiştir. Nohut, yeşil mercimek, kırmızı mercimekten

de sırasıyla 150 \$/ton, 130 \$/ton dolar karşılığı TL fon tutarı olarak tahsil edilmeye başlanmıştır.

- Daha önce % 1 oranında gümrük vergisine tabi olan değişik saç türleri ile tenekeler vergiden muaf tutulmuşlardır. Ayrıca damızlık kümes hayvanları ithalinden vergi alınmaması kararlaştırılmıştır.

- Destekleme ve Fiat İstikrar Fonu hakkında 12.12.1986 tarihli ve 86/11282 sayılı kararın 2 ci maddesinin "b" bendi "her türlü ithal edilen malların (bedelsiz ithal dahil) CIF değerinin % 6 sı tutarında prim tahsilatı" şeklinde değiştirilmiştir.

- Genel Gümrük Muafiyeti kararnamesi ile Yatırımların Teşviki ve Yönlendirilmesi ile ilgili tebliğ hükümlerinden istifade ile gümrük vergi ve resimlerinden muafan ithal edilmiş bulunan "treylar çekiciler", "treylarler" ve "otobüsler" fiilen ithal tarihlerinden itibaren münhasıran tahsis edildikleri iş ve yerlerde kullanılmalarını müteakip gümrük vergi ve resimleri aranılmaksızın muafiyetten faydalanamıyan kişi ve yerlere satışı ve devir olunma süreleri 5 yıla indirilmiştir.

- Kalkınmada öncelikli yöreler için Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında yapılacak ithalatta 20.5.1987 tarihli kararnamenin yürürlüğe girmesinden önce irad kayıdedilmemiş olan ithal teminatları müracaat halinde iade edilebilecektir.

17 Ocak 1987 tarih 19344 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 87/1 sıra nolu;

10 Şubat 1987 tarih 19365 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 87/2 sıra nolu;

16 Mayıs 1987 tarih 19462 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 87/6 sıra nolu;

- 11 Ağustos 1987 tarih 19541 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 87/8 sıra nolu;
- 27 Ağustos 1987 tarih 19557 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 87/9 sıra nolu;
- 1 Eylül 1987 tarih 19561 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 87/10 sıra nolu;
- 1 Ekim 1987 tarih 19591 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 87/13 sıra nolu;
- 24 Ekim 1987 tarih 19614 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 87/11 sıra nolu;
- 25 Aralık 1987 tarih 19675 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 87/13 sıra nolu;
- 31 Aralık 1987 tarih 19681 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 87/14 sıra nolu;

Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı tebliğleri ile de aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır.

- Dış ticareti devletleştirilmiş ülkelerden ithalat yapacak kamu kurum ve kuruluşları listesine ilaveler yapılmıştır.

- Dış ticaret sermaye şirketleri listesine ilave şirketler kayıt edilmiştir.

- Dış ticaret sermaye şirketlerine ait ithalat yönetmeliğinin Ek Liste 12/C, 1986 yılı ihracat değerleri dikkate alınarak yeniden düzenlenmiştir.

- Avrupa Ekonomik Topluluğundan yapılacak ithalatta uygulanmakta olan esaslar, Yunanistan için, ancak uyum anlaşmasının yapılmasından sonra geçerli olacaktır.

- Sınır ticaretine konu olan malların tesbiti yetkisi valiliklerin görüşü alınmak kaydıyla Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına verilmiştir.

BÖLÜM II

- Bir yıldan uzun vadeli kabul kredili ithalata ait mal bedellerinin, vadesinin ilk 12 aylık devresi içinde (12 ay dahil) transferine ilişkin taleplerin Bankalarca sonuca bağlanacağı ve işlem neticesinin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına bağlı Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğüne bildirilmesi hükmü getirilmiştir. Banka bu işlemleri yaparken teminatın transferi talebi tarihinde uygulanacak döviz kurunu esas alacak ve buna göre belirlenen meblağı İhracatı Teşvik Fonuna irad kaydedecektir.

- Gümrük idarelerince ithalat izni verilmesinde gümrük vergi ve resimleri ile Fon, gümrük müdürlüklerinde; Merkez Bankası ve Hazine dış ticaret müsteşarlığınca verilecek izinlerde ise gümrük vergi ve resimleri ile fonun Merkez Bankasında bozdurulacak döviz karşılığı TL ile ödenmesi esası getirilmiştir.

Bu haller dışında kalan bedelsiz ithalat taleplerine, ek prim tahsili suretiyle izin vermeye Hazine ve Dış ticaret müsteşarlığı yetkili kılınmıştır.

- Göç veya evlenmek suretiyle yerleşmek üzere gelecek yabancıların sahip oldukları otomobili getirmek istemeleri halinde, Türkiye ye yerleşme tarihinden itibaren 3 aylık süre içinde müracaatları halinde TC.Merkez Bankası şubeleri tarafından tanzim tarihinden itibaren 3 ay süreli ithal izni verilebilecektir.

Ayrıca, bu yılda yayımlanan sirkülerle bazı firmalar tahsis konusu malları usulsüz olarak devir ve sattıkları için bir yıl süreyle bunlara hiçbir surette tahsis yapılmaması ve bu firmaların mutemet dahi tayin olunmaması hükme bağlanmıştır.

KISIM I
İthalattaki Gelişmeler
1980-1987

Az gelişmiş ülkelerin bir çoğunda sanayileşme politikası ithal ikamesi politikasına dayanmaktadır. Ancak bu politikanın belli bir aşamasında dışa açılmaya yönelinmezse bu politika sonucunda dış rekabetten korunan, küçük ölçekteki iç pazarla sınırlı olan bir ekonomik yapı meydana gelmekte, ara ve yatırım mallarının (sermaye yoğun mallar) içeride üretilmesine çalışılmaktadır. Bu tür mallara uygulanan tarife ve diğer korumacı önlemler yüksek maliyetle üretim yapılmasına, kalitenin düşmesine yol açmaktadır. Gerekli girdi ve teknoloji dışardan ithal edildiğinden aşırı değerlenmiş kur politikaları sebebiyle de ithalat lehine bir durum ortaya çıkmakta ve ihracat yeterli olmadığından dış ticaret açıkları büyümektedir. Çünkü büyüyen ve yapısı değişen bir ekonominin ithal gereksinimleri artarken, dünya piyasalarındaki verimlilik ve etkinlik koşullarından kopuk bir biçimde sürekli koruma altında sürdürülen ithal ikameci sanayileşme uygulaması ihracatı artırmamaktadır. Artan bir ithalatın artmayan bir ihracatla sonsuza dek sürdürülmesi mümkün olmadığından, sonuçta büyüme ve gelişme hedefleri ile uyumlu ve tutarlı bir ihracat sektörü yaratılmaya çalışılmak zorunluluğu doğmaktadır. İhracatları, işlenmemiş tarım ürünlerinden oluşan az gelişmiş ülkelerin, ihracatlarını belli bir düzeyde sürdürebilmeleri olanaksız olduğundan, ihracatta sanayi ürünlerinin payının artırılması amaç edinilmektedir. Böylece ihracata yönelik sanayileşme, ülkenin sanayi malları ihracatındaki başarısını artırabilmek için ve uygulanan ithal ikamesi politikası sonucu, durgunluğa düşen ve gelirleri azalan ekonomiyi canlandırmak için alternatif bir politika olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu politikayı ithal ikamesi politikasının bir devamı gibi düşünmek ve ihracata yönelik sanayileşme politikasının başarısının geçmişte uygulanan ithal ikamesi politikasının başarısına bağlı olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Türkiyede Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile uygulamaya konulan ithal ikamesi politikası başarılı olmuştur, İkinci Plan döneminde duraklayıp, Üçüncü plan döneminde gerileyen bu politika Dördüncü Plan döneminde ekonominin bunalıma girmesiyle 24 Ocak 1980 tarihinden itibaren terk edilerek dışa açık bir ekonomi politikası izlenmeye başlanmıştır. Bununla beraber ülkemizde alt yapı ve üst yapı kuruluşları önemli ölçüde ithal ikamesi politikası ile oluşturulmuştur. Hatta hala gerekli ara mallarının önemli bir kısmında korumacı bir politika altında gerçekleştirilmektedir.

İthal ikamesi politikasının terkedilmeye başlanmasında 1975 ve 1980 yıllarında döviz gelirleri açısından ortaya çıkan krizlerin etkisi büyük olmuştur. Çünkü her geri kalmış ülkede olduğu gibi Türkiyede de kalkınma planı ve programlarının ana amacı sanayileşme hızını yükseltmek ve bu arada ihracat gelirleri içinde sanayi ürünlerinin payını artırmaktır. Yıllardır sanayileşme, yatırım ve ara malları ithalatındaki gelişmelere bağlı kalmış olduğundan ihracat gelirlerinin artırılması amacı ön plana geçmiştir. İhracatı artırmak için teşvik tedbirlerine başvurulmuş, özellikle bu konuda baslıbasına etkin bir araç olan döviz kuru politikası da dahil olmak üzere 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar tedbirleri ile mevcut teşvikler kapsamı genişletilmiştir. Hatta firmalar bu yolla ihracata zorlanmış, başlayan söz konusu dönemde ucuz kredi bulmanın, piyasada tutunabilmenin yolu ihracattan geçer olmuştur. Dış piyasa devamlı cazip hale getirilerek, iç piyasanın dış piyasaya tercih edilmesi önlenilmeye çalışılmıştır. Öte yandan ithalat serbest bırakılmakla birlikte pahalı hale getirilmiş, 1985 yılında bir kısım mallarda gümrük vergi oranları, 1986 yılında da teminat oranları düşürülmekle birlikte alınan fonların kapsamı değiştirilerek 1984 yılından itibaren artırılmış ve bunlar dolar cinsinden alınmaya başlanmıştır. Düşürülen vergi

oranları ise ara ve ham maddeler üzerinden alınan gümrük vergileri olmuş,böylece sanayi etkin(efektif)koruma ile yüksek katma değerle çalışabileceği alanlara kaydırılmaya çalışılmıştır.

Tablo:1
İthalat Teminat Oranları
1981-1987

Yıllar	Kamu/Sanayici	İthalatçı
1981	10	20
1982	10	20
1983	7.5	15
1984	7.5	15
1985	7.5	15
1986	1	3
1987	-	-

Ülkemizde 1970 lı yılların ortalarına kadar, sanayileşme sanayi üretiminin artırılması olarak ele alınmış ve sanayi ürünü olarak ne üretilirse üretilsin fikri hakim olmuş,maliyet faktörü hiç göz önüne alınmamıştır.Bu da enflasyonu besleyen önemli bir kaynak olmasının yanında,yeterli,kaliteli ve ucuz üretim yapılamama sonucunu doğurmıştır.Sonuc olarak enflasyonu kontrol amacı ile sık sık dayanıklı ve dayanıksız tüketim malları fiyatlarına müdahale edilmiş ve bu maksatla kurulan fiyat tesbit ve kontrol komiteleri,Türkiye gibi küçük ve dağınık sanayi yapısı olan bir ülkede,başarılı fiyat tesbitleri yapamamıştır.Gerek mal fiyatlarının ilgili makamlarca tesbiti gerekse KİT mamullerinin maliyetin altında zararına satılması enflasyonu hızlandırdığı gibi,böyle bir ortamda birçok malın karaborsaya düşmesine,vergilenmeyen haksız kazançların doğmasına,gelir ve kaynak dağılımındaki

etkinliğin bozulmasına, tasarrufların azalmasına yol açmıştır. Ayrıca uygulanmakta olan ucuz faiz politikası ise tüketimi kamçulamış, tasarruf eğilimini azaltmış, "firmaların iç ve dış kaynak oranını, kredinin maliyeti yok denecek kadar az olduğu için $-1/2$ olması gerekirken-bire -10 a kadar düşürmüş"4 bu durum ise sermaye yoğun bir üretim biçiminin seçilmesine yol açtığı gibi, üretimde kullanılmayan fonların spekulatif maksatlar için kullanılmasına ve haksız kazançların doğmasına yol açarak enflasyona olumsuz etki yapmıştır.

1980 Öncesinde geciktirilerek yapılan yüksek oranlı devalüasyonlardan kaçınmak, bürokratik engeller nedeniyle gecikmeleri önlemek gibi amaçlarla firmalar ithal girdisi stoklarını yüksek tutmak yoluna gidiyor bu nedenle de özellikle devalüasyon beklentilerinin yoğunluk kazandığı dönemlerde ithalat dolayısıyla da döviz talebi artıyordu. İhracatçılar ise eldeki stoklarını devalüasyon sonrasına erteledikleri, yurt dışındaki işçiler de aynı şekilde davrandıkları veya dövizlerini karaborsada bozdurdukları için döviz dar boğazı şiddetini giderek artırıyordu. Ayrıca yüksek oranlı devalüasyonları takiben KİT ürünlerine %100-300 arasında zam yapılması mal ve döviz stokuna sebep oluyor ve karaborsa yaygınlaşıyordu, bu ise enflasyonu daha da körüklüyordu. Enflasyon hızlanınca iç piyasa canlı ve cazip hale gelmekte, ihracat frenlenmekte ve neticede sanayi ürünleri lehine, fakat bu malların ihracatı aleyhine bir gelişme olmakta ve bu nedenle aşırı himaye politikaları uygulamak kaçınılmaz hale gelmekteydi. Enflasyonun hızlandığı dönemlerde büyük ölçekli yatırımlara girmenin riski arttığı için bu işletmelerin terk ettiği veya ertelediği yatırım ve üretim alanlarını kısa zamanda küçük ve orta ölçekli işletmeler doldurmakta, neticede üretim teknolojisinin yenilenmesi engellenmekte, düşük kaliteli ve yüksek maliyetli

---

4Emin Çarıkçı, *Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiyede Sanayileşme Politikaları*, Ankara 1983, sayfa:131.

bir sınıai yapı oluşarak sanayi çarpık bir gelişim göstermekteydi.

İşte yukarıda ki olumsuz neticelerin önüne geçmek ümidiyle 24 Ocak 1980 kararlarını takiben fiyat kontrollerine son verilmiş KİT ürünlerine mini zam politikası, 1 Temmuz 1980 den sonra serbest faiz politikası uygulamalarına geçilmiştir. Ayrıca yatırım teşviklerinde ve dış ticarete bürokratik engeller azaltılmış, kota uygulamasına son verilerek ithalat libere edilmeye başlanmış, ihracatı özendirmek için kapsamlı bir ihracatı teşvik politikası paketi uygulamaya konmuştur. Diğer taraftan enflasyonla mücadelede kararlı bir tutum benimsenerek sıkı para kredi ve denk bütçe politikası uygulamaları sürdürülmesine çalışılmıştır.

İTHALATTAKİ GELİŞMELER

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri ile ithalatta liberalleşmeye doğru ilk adımlar atılmaya başlamıştır. "24 Ocak Kararları ile Türkiye henüz liberalleşme hareketinin başlangıcındadır. Ancak, burada kullanılan liberalleşme sözünün liberalizm ile bir ilgisi yoktur. Mesela Türkiye de KİT ürünleri fiyatlarını şimdi de, geçmişte olduğu gibi devlet tayin ettiği halde bu malların eskiden zararına şimdi ise en azından maliyetine satılması bile liberalleşme hareketidir. Ayrıca, ucuz faiz politikası yerine enflasyon hızı üzerinde bir faiz politikası uygulanması, döviz kurunu devlet tayin ettiği halde günlük kur uygulaması da bir liberalleşme hareketidir.

Diğer taraftan, ithalat yasakları yerine kota konması, kotalar yerine yüksek gümrük duvarları konması, mevcut yüksek gümrük duvarlarının yıllara yayılarak belli bir seviyeye

düsürülmesi de bir liberallesme hareketıdır.Çünkü ithalat yasakları ve kotalar iç ve dış fiat rabıtasını kesmekte,gümrük vergileri ise yüksek oranlı da olsa dış rekabeti hissettirmektedir.

İşte 1980 başından beri Türkiyede uygulanan ıstıkrar programı da liberalizm değil,fakat yukarıdaki anlamda bir liberalleşme hareketıdır.Zaten,istense de Turkiyede Liberalizmi uygulamaya koymak mümkün değildir.Çünkü son iki yılda ortalama olarak toplam yatırımların %60 ı devlet tarafından yapılmaktadır.25 dolayındaki baslıca tarım ürününün fiatlarını ise fiat taban politikası uygulaması ile devlet tayın eder.İmalat sanayının yaklaşık %40 ına sahip olan devletin ürettiği malların fiatları kamu kurulusları otoriteleri tarafından belirlenir.Türkiyedeki toplam kredilerin ve Merkez Bankası kredilerinin yarısından çoğu yıllardır kamunun ipoteği altındadır."5

Bu durumda liberalleşmenin adım adım sağlanması gerekmekte,liberalleşme hareketinin kapsamı gittikçe genişletilmek suretiyle ithalatta bir serbestiye gidilmeye çalışılmaktadır.Bu arada da devlet kesiminin payı giderek azaltılırken,özel sektörün payı yükselmiş olmaktadır.(Tablo:2)Buna paralel olarak Müsaadeye Tabi Mallar Listesi kapsamında yapılan ithalat azalmakta liberasyon listelerinden yapılan ithalat miktarlarıda artmaktadır.(Tablo:3)

Tablo:2

İthalat yapan sektörlerin dağılımı
% olarak

	1980	1981	1982	1983	1984
Kamu Sek(1)	60.7	70.2	63.1	58.06	52.2
Karma(2)	1.1	1.7	1.9	3.5	3.07
Özel Sek	38.2	28.07	35.0	38.4	44.7

Kaynak:DİE yıllıkları

(1)Genel Bütçeye Bağlı Daireler,Katma Bütçeli Daireler,Özel İdareler,Belediyeler,Belediye İşletmeleri,İktisadi devlet Teşekkülleri, Sermayesinin %50 sinden fazlası devlete ait İktisadi Devlet Teşekküllerini kapsar

(2)Sermayesinin %50 sinden azı devlete ait İktisadi Devlet Teşekkülleridir.

Tablo:3

1979-1985 Yılları İthalatının Listelere Göre Dağılımı
Milyon US \$

	Liberasyon	%	Musaadeye tabi	%
1979	3396.6	67	84.9	19
1980	6087.5	77	947.0	12
1981	7125.7	80	831.4	9
1982	7623.1	86	272.0	3
1983	8270.5	89	163.2	2
1984	9753.8	91	17.0	2
1985	8036.9	91	--	-

Kaynak:DİE Yıllıkları

(Liberasyon Listeleri daha çok hafif sınai ürünleri ve tüketim mallarından Müsaadeye tabi mallar listesi ise daha çok ana ve yatırım mallarından oluşmaktadır.)

Liberasyon listelerinden yapılan ithalat 1980-1985 yılları arasında %14 oranında artma buna mukabil müsaadeye tabi ithal malları listesinden yapılan ithalat miktarında %17 lık bir düşüş gözlenmektedir. Bu da liberalleşme hareketinin kapsamının giderek artan bir oranda genişletildiğinin bir kanıtı olabilir.

Bu dönemde yatırım malları ithalatının 1981 den beri fazla bir değişme göstermemesi (Tablo 4) yatırımlarda bir durgunluğun sürmekte olduğunun bir göstergesidir. Ham madde ithalatında ise % 9 luk bir düşüş görülmektedir. Tüketim malları ithalatı 1983 yılına kadar aynı seyri izlerken ithalatın büyük ölçüde serbestlik kazandığı 1984 yılından itibaren hızla artmıştır. "Liberasyon eğiliminin en belirgin göstergesi olan tüketim malları ithalatının henüz mutlak değer olarak, düşük düzeyde olmasına rağmen çok hızlı bir artış göstermesi düşündürücü bir gelişmedir. Ülke içi gelirlerin ve talebin gerilediği bir ortamda böylesi bir gelişmenin ortaya çıkması daha gevşek bir talep yönetimi altında ithalatın liberasyonunun mutlak değer olarak da ödemeler bilançosu üzerinde önemli bir yük haline gelebileceğini işaret etmektedir" 6.

1980-1985 dönemi ithalat artış hızında genel bir yavaşlama gözlenmektedir. Bu birazda dönemde uygulanan ekonomi politikalarının bir sonucudur. Durgunluğun bir diğer nedeni de bu dönemde izlenen ücret politikaları ile reel gelirlerde ortaya çıkan azalmanın toplam talebi etkilemesidir denebilir. İthalatının büyük bir bölümü hammadde ve yatırım mallarından oluşan Türkiye de yatırımlar da ortaya çıkan durgunluğun ithalatı yavaşlatacağı açıktır. Nitekim 1979 da 1.6 milyar dolar düzeyinde olan yatırım malları ithalatı 1984 yılı sonlarında ancak 2.6 milyar dolara 1985 de 2.9, 1986 da 3.5 milyar dolara ulaşmıştır (Tablo 4).

6Cevdet Erdost, IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye, Ankara, sayfa 141.

Tablo:4

İthalatın madde gruplarına göre dağılımı	Milyon \$							
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987(*)
Yatırım maddeleri	1560	2207	2324	2317	2659	2887	3474	1555.7
Mak.ve Tech.	1429	2040	2114	2112	2411	2656	2981	1245.8
İnfaat Mal.	151	167	210	201	248	231	482	291.2
Hayvancılık						4	11	19.7
Tüketim Maddeleri	170.4	179	181	242	474	905	956	500
Hammadde	6158	6547	6338	6676	7624	7809	6674	3827
Toplam	7909	8933	8843	9235	10757	11343	11105	5882.9

Kaynak: DİE yıllıkları
(*)Altı aylık

Tablo:5
Madde gruplarının toplam ithalat içindeki Payları (%)

	1980						1987*							
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987*	1986	1985	1984	1983	1982	1981
Yatırım Maddeleri	20	24.7	26.3	25.1	24.7	25.5	31.3	26.4	26.0	21.2	4.9	2.03	2.3	2.4
Mak.ve tech.	18	22.8	23.9	22.9	22.4	23.4	26.8	21.2	26.8	21.2	4.9	2.03	2.3	2.4
İnfaat	2	1.9	2.4	2.2	2.3	2.03	4.3	4.9	4.3	4.9	4.9	2.03	2.3	2.4
Hayvancılık														
Tüketim Maddeler	2.2	2	2.04	2.6	4.4	8	8.6	8.4	8.6	8.4	8.4	8	4.4	2
Hammadde	77.9	73.3	71.7	72.3	70.9	68.8	60.1	65.1	60.1	65.1	65.1	68.8	70.9	73.3

(*) 1987 Yılı Altı aylıktır.

1984 yılında başlatılan daha geniş çaplı liberasyon hareketinin etkileri aynı yıl içinde bile ortaya çıkmaya başlamış ve ithalatın birleşiminde değişimin başladığı gözlemlenmiştir. Fon kesintilerinin yüksekliğine rağmen tüketim malları ithalatı hızla artmaktadır. "yapısalcı okul mensupu Latin Amerikalı iktisatçıların savı ithalat liberasyonunun en önemli etkisinin, ithalatın bileşimini tüketim malları lehine değiştirmek olduğudur." 7. Diğer taraftan kambiyo rejiminin liberasyonu ile Türkiye nin iki önemli hizmet gelirinde azalış meydana gelmiştir. Yurtdışına çıkışlar üzerindeki zaman sınırlandırması kaldırılmış ve sahisların yanlarında götüreceği döviz miktarları arttırılmıştır. Bunlar döviz giderlerini arttırıcı niteliktedir." Döviz kazanma ile döviz tasarrufu dış borçlandırmayı sınırlandırmanın iki temel ögesidir. Sadece döviz kazanma (ihracat) hedefine yönelik politika izleyip, döviz tasarrufunu ihmal etmek döviz kullanımını iyice arttıracak politikalar uygulamak, sonuçta dış borç artışını kaçınılmazlaştırır. Döviz tasarrufu ithalatın liberasyonu kadar ithal ikamesi konusunu da gündemde tutar". 8.

Özetle, söz konusu dönemde ithalatın artmaya devam ettiği görülmektedir. İthalatın yapısında ise fazla bir değişim gözlenmemekte, yine ithalatın en büyük kısmını hammadde ile yatırım malları oluşturmaktadır. Hammadde ithalatında gözlenen düşüş, dünya petrol fiyatlarında gözlenen düşmelere, yatırım malları ithalatındaki durgunluk ise, ekonomideki genel durgunluğa bağlanmaktadır. Tüketim malları ithalatındaki artış ise ithalatın liberalleştirilmesine bağlanmakta ve izlenen söz konusu politikanın bir sonucu olarak görülmektedir.

"Bugünkü çekingen uygulama ile bile ithalatın liberasyonu halinde lüks tüketim malları ithalatının hızla artacağı anlaşılmaktadır. İthalatın liberasyonu ile iç fiyatların düşeceğine ilişkin beklenti tutmamıştır. Bunda kimi mallara uygulanan yüksek korumanın ve fon uygulamasının payı büyüktür. Dış ticaretin liberalleşmesi durumunda hem yatırımların gerilemesi, hemde yatırım kompozisyonunda daha emek yoğun kesimlere doğru bir gerileme kaçınılmazdır. Türkiye de sanayinin sürekli artan ithalatla yürüyen yapısı istikrar programına karşılık ithalatın kısılmasına olanak vermemektedir. İthalatın belirli bir düzeyin altına düşürülmesi sanayinin üretimini sürdürmesini olanaksız kılar. 1984 yılında hammadde ve yatırım malları ithalatı, toplam ithalatın % 95.6 sını oluşturuyordu. Bu durum aynı zamanda Türkiye de geçerli ithal ikamesi sanayileşmesinin derinleşmediğini de gösterir" 9

Tüketim malları ithalatının 1980-1983 döneminde, toplam ithalat içindeki payı % 2 civarında seyrederken 1984 daha kapsamlı liberasyon tedbirlerinin etkisiyle olacak ki, % 4.4 ve 8 e kadar çıkarak 1987 yılı ilk yarısında % 8.4 gibi oldukça hızlı bir tempo ile yükselmiştir. 1985 yılında 905 milyon dolara (%90.9) ulaşan bu ithalat, 1986 da 956 milyon dolara çıkmıştır. 1986 da % 5.6 oranında artan bu kalem ithalet ,1987 yılı ilk 6 aylık verilerine göre %7.6 artış göstermiştir. Tüketim malları ithalatının bir kısmının piyasada fiyat istikrarını temin amacıyla yapılmış olduğu ve talep artışına sebep olduğu nedeniyle de bu alanda harcanan dövizlerin israf edilmiş olduğu iddia edilmektedir.

Hammadde ithalatında görülen düşme petrol fiyatlarında görülen düşmeden kaynaklanmakta, toplam ithalat artışında görülen hızlı artış ise petrol dışı ithalat artışına bağlanmaktadır. Petrol dışı ithalattaki bu artış büyük

⁹Fikret Başkaya, Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına, Ankara 1986, sayfa 277.

Ölçüde, yatırım malları ithalatındaki artıştan oluşmaktadır. Yatırım malları ithalatı 1980-1986 dönemine kadar % 20-25.5 arasındaki payla toplam ithalat içindeki ham madde ithalatından sonra en önemli kalem olmuş, bu 1986 ve 1987 yıllarında da biraz artarak devam etmiştir. Ancak bu kesimde, görülen artış liberasyon politikasıyla beklenen düzeyin altında gerçekleşmiş, hızlı artış tüketim maddelerinde görülmüştür ki, bunun % 90-95.9 lara varan bir tempoda gerçekleşmesi yukarıdaki açıklanan görüşleri doğrular niteliktedir. Fazla belirgin olmayan yatırım malları ithalat artışının durgunluk sebepleri olarak iç talep yetersizliği, düşük üretim kapasitesi, yüksek fon ve gümrük vergileri gibi etmenlere dayandırılabilir.

Ham petrol ithalatı bu dönemde miktar olarak artmasına karşılık değer olarak ham petrol fiyatlarının düşmesinden ötürü bir önceki yılda 15.505 bin ton ithalat karşılığı olarak 3321.4 milyon dolar ödenmesine karşılık 1986 yılında; 16.742.5 bin ton karşılığı olarak 1807.8 milyon dolar ödenmiştir. % 45.6 oranında lehte bir kazanç sağlanmıştır. 1985 yılına göre 1986 yılında petrole ödenen harcamalar % 44.4 oranında daha az olmuş (ham petrol ve petrol mamulleri) ve ödemeler dengesi üzerindeki yük azalmıştır. Bunun devlet gelirlerine olan etkisini üç açıdan ele almak mümkündür.

a) Akaryakıt fiyat istikrar fonu açısından :

Bakanlar Kurulunun 83/7508 sayılı kararının 5. maddesi gereği, ana depo gümrüklü fiyat girişi ile rafineri gümrüklü çıkış arasındaki fark akaryakıt fiyat istikrar fonunun kaynağını oluşturmaktadır. Kaynağı belirleyen rafineri çıkış fiyatı ise yine aynı kararnamenin 4/d maddesine göre İtalya piyasası esas alınarak saptanmaktadır.

İtalya piyasasında ve İzmit rafinerisince ilan edilen petrol ürünü fiyatları (Tablo 6 ve 7) da verilmiştir. Her iki tablonun incelenmesinden de görüleceği gibi Ocak-Mayıs 1986

tarihleri arasında İtalya piyasasında ürün fiyatları % 19.5 ila % 62.8, İzmit rafinerisinin çıkış fiyatları % 30.8 ila % 68 oranında düşmüştür.

Ocak 1986 tarihinde hiç para bulunmayan fonda Mayıs 1986 sonu itibariyle 93.8 milyar TL. kaynak toplanmıştır.

b) Vergi gelirleri açısından:

Akaryakıt fiyat istikrar fonuna tabi LPG hariç diğer ürünlerin gümrük vergileri spesifik esaslı olduğundan petrol fiyatları düşüşünün akaryakıt gümrük vergisi gelirlerine etkisi olmayacaktır. Ancak damga ve rihtim resimleri advalorem karakterli olduklarından bu resimlere ait tahsilatta düşme beklenebilir.

c) Tüketici fiyatlarına etkisi:

Akaryakıt tüketici fiyatları Bakanlar Kurulu Kararına yada bu kararın Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına verdiği yetkiye dayanılarak değiştirilebilir. Bu nedenle petrol fiyatlarındaki düşme kendiliğinden iç fiyatlara yansımamaktadır. İç fiyatlarda ucuzluk devletin akaryakıt fiyat istikrar fonu gelirinden yapacağı fedakarlığa bağlı olmaktadır. Nitekim bu fedakarlık 14 Temmuz 1986 tarihinde yalnızca LPG için kullanılmış ve tüp satışları 69 ila 1575 TL. arasında ucuzlatılmıştır.

Metalik olmayan taşocakçılık ürünleri, maden cevherleri yakıt maddelerinden oluşan madencilik ve taşocakçılığı grubunun gösterdiği gelişmelerin kaynaklandığı en önemli kaynak, yakıt maddeleri kalemidir. (Ham petrol ithalatı 1979-1987 yılları itibariyle Tablo 9 da gösterilmiştir.) Yakıt maddeleri içinde en önemli kalem olan ham petrol, petrol mamulleri, taş ve kok kömürü kalemleri toplam ithalatı yılda ortalama 8.5 gerilemiştir. Yakıt maddeleri ithalatınının 1980 de toplam ithalat içindeki payı % 38.9 dan 1986 da % 17.8 e gerilemiştir. Bu oran 1987 ilk altı ayında %24.6dır.

1987 ilk sekiz aylık döneminde hampetrol ithalatı % 37.3 oranında artmıştır. Bu dönemde 1.7 milyar dolara çıkan hampetrol ithalat faturası geçen yıla göre 450 milyon daha fazladır. Geçen yıla göre miktar olarak 1.3 milyon ton daha fazla gerçekleştirilen ham petrol ithalatından varil başına fiyatında da % 19 dolayında bir artış görülmektedir . Söz konusu dönemde ham petrolden başka ithalata artan diğer mallar sigara, gübre, demir-çelik mamulleri ile alimünyum gibi ürünler olmuştur.

Tablo 6
İtalya Piyasasında Petrol Urunu Fiyatları
1986 (#/Ton)

	Ocak	Subat	Mart	Nisan	Mayıs	Ocak-Mayıs (%)
LPG(*)	217	207	180	135	114.5	-47.2
Super benzin	220.7	162.7	142.3	149.2	177.8	-19.5
Normal benzin	210	152.3	129.3	131.9	159.2	-24.2
Gazyagi	247	229.9	183.3	139.1	133.2	-46.1
Motorin	203.6	179.1	155.5	136	127.6	-37.3
Kati Yakıt	145.3	115.3	103	79	69.7	-52
Fuel Oil (5)	137	106.2	95.6	70.9	61.4	-55.2
Fuel Oil (6)	120.3	89	80.6	54.6	44.0	-55.2

*Küveyt Fiyatıdır

Tablo 8
İzmit Rafinerisi Petrol Urunu Satış Fiyatları (1986)
(Bin TL/Ton)

	Ocak	Subat	Mart	Nisan	Mayıs	Ocak-Mayıs (%)
LPG	232	259.7	215.8	132.6	104.9	-54.8
Super Benzin	202.5	175.3	146.6	125.9	140	-30.8
Normal Benzin	192.9	164.1	133.2	111.3	125.3	-35
Gazyagi	226.6	247.4	180.6	--	104.8	-53.7
Motorin	185.8	192.8	160	114.6	100.4	-46.3
Kati yakıt	133.3	124.2	105.1	64.6	54.8	-58.9
Fuel oil (5)	125.7	114.4	98.4	59.7	48.3	-61.5
Fuel oil (6)	110.4	94.8	82.9	46.1	35.3	-68

Tablo:8
OPEC ülkeleri Petrol Fiyatları
(\$ Varil)

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Suudi Arab	13.33	26	32	34	34	29	28	netback#
Abudabi	14.01	29.46	36.46	35.4	34.46	29.46	28.1	12.85
Iran	13.45	30	37	34.2	31.2	28	28.05	11.2
Irak	13.52	20.18	36.18	34.93	34.83	29.43	28.18	11.25
Kuveyt	12.83	27.5	35.5	32.3	32.3	27.3	27.3	11.25
Katar	14.03	29.42	37.42	35.45	35.45	29.49	28.1	netback
Cezayir	14.8	33	40	37	35.5	30.5	29.5	netback
Libya	14.69	34.67	40.78	36.5	35.15	30.15	30.15	netback

* Kaynak: Petroleum Economist (değişikliğinin gerçekleştiği tarihler)

* Netback esasına göre ham petrolün FOB fiati direkt olarak bu ham petrol ürün satış fiyatı ile bağlantılıdır. Ancak hesaplamada daha karmasık varsa rafineri ürün verim yüzdesi ile rafinerinin dizaynidir.

Tablo:9

Ham Petrol İthalatı
1979-1987

Yıllar	Miktar Bin Ton	Değer Milyon \$
1979	7191.4	961.7
1980	12053.4	2952.3
1981	11601.7	3257.4
1982	13862.1	3529.7
1983	14259.3	3591.3
1984	15466.0	3373.1
1985	15504.9	3321.2
1986	16742.5	1807.8
1987*	10534.9	1447.0

Kaynak:DİE

* Altı Aylık

Makina ve cihazlarla, demir çelik ve mamulleri ithalat kalemleri içinde en yüksek bedel ödenenler olmakta, 1985 itibariyle 2214 milyon ve 1059.8 milyon dolarla petrolden sonra ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. 1986 yılında makina ve cihazlara ödenen bedel 3195.4 milyon demir-çelik ve mamullerine ödenen bedel ise 1028.3 milyondur. 1985 de toplam ithalat içinde % 19.52 paya sahip olan makina ve cihaz alımlarının payı 1986 da % 28.8 e yükselmiştir. Demir-çelik mamullerinin payı ise aynı seviyede kalmıştır. Petrol için ödemeler düşmüş olduğundan petrol dışı yatırım mallarının ithalatının rahatlıkla finanse edilmesi mümkün olmuştur. Kimyasal ürünler kalemlerinde fazla bir değişme olmamışken, ulaşım araçları ithalatında 1985 yılına göre azalma devam etmiştir.

Tarım ve hayvancılık sektörü ithalatında görülen artış 1980-1986 döneminde % 796.5 olmuş, bunun içinden bitkisel ürünler alt kalemi 1981-1986 döneminde % 236.8 lik bir artışla 240.8 milyon dolara ulaşmıştır. Bu arada hayvancılık ürünleriyle orman ürünlerinde görülen artışlar dikkati çekmektedir. Hayvancılık ürünleri ithalatınının 152.5 milyon dolar seviyesi ile, en çok damızlık hayvan, süt tozu, bunlara ilişkin ürünlerden oluşmaktadır. Toplam ithalat içerisinde tarım sektörünün payı 1980-1984 ve 1986 yıllarında sırasıyla % 0.6 ve % 4.1 olmuş, bu grupta % 74.7 ile bitkisel ürünler ve % 23.6 ile de hayvan ürünleri en önemli alt kalemleri oluşturmuştur. Bitkisel ürünlerde en belirgin artış % 41.6 artışla 82.7 milyon dolarlık buğday ithalatında görülmektedir. Pirinç ithalatı özellikle 1985 de, ekim sahalarının artışı, verimlilik ve fiyat politikası nedenleriyle büyük bir düşüş göstermiş ve 9 milyon dolar civarında kalmıştır (Tablo 10).

Toplam ithalat içerisinde tarım ürünlerinin payının küçük olmakla birlikte yıllara göre artış göstermesi ülke nüfusu hızla artan Türkiye nin gittikçe daha fazla tarım maddeleri ithal etmekte olduğunu göstermektedir. Tarıma planlarda verilen önemin artırılması, destekleme fiyat politikasının gözden geçirilmesi ve tarım üretim ve verimliliğinin artışına imkan veren tedbirlerin alınması konusunu gündeme getirmektedir. Yoğun nüfus baskısını azaltmak için de nüfus planlaması olanaklarının harekete geçirilmesi ve gerekli eğitim araç, gereç imkanlarının bir program çerçevesinde halka anlatılması gerekmektedir.

1987 yılının ilk sekiz aylık dönemi itibariyle ithalatta % 13.3 oranında bir artış söz konusudur. Özellikle belediyelerin yatırım harcamalarının kontrol edilmeye başlanması sonucu yatırım malları ithalatı % 1.8 sekiz oranında azalırken tüketim malları ithalatı % 14.0, hammadde ithalatı ise % 14.3 oranında artmıştır. Petrol ithalatı

Tablo:10
İthalatın Ana Sektörler İtibariyle % Değişimleri
1981-1987

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Tarım Grubu	145	-2.7	15.6	202.5	-10.2	21.9	
Bitkisel ürün	618	70	-54.5	464.2	-22.3	-0.6	
Hayvancılık ür- neleri	44.2	2.7	52.5	21.4	6.4	45.2	
Orman Ürünleri	-68	-18.8	15.4	366.7	291.4	120	
Madençilik ve Taso	12.3	7.5	-8	5.9	-0.5	-40.8	
Metalik Oim.Tas	103	-37	2.7	-27.5	16.4	4.1	
Maden Cevher	60	-39.4	19.7	32.6	15.6	31	
Yakıt Maddeleri	9.2	10.9	-8.5	6.3	7.2	-42.3	
Diğer Maden ve Taso	-25	-63.3	-9	-40	83.3	27.3	
Sanayi Grubu	11.9	-7.6	14.8	18.4	9.7	15.8	
Tarım Day.İsl	-23.9	-23.3	16.3	111.2	12.4	-1.5	
İsl.Petrol ür-	-20.7	-64.4	91.4	-37.6	10	-31.2	
Sanayi Mamuller	26.2	1.1	11	19.3	9.4	19.2	

önceki yıllarda olduğu gibi ithalat rakamlarının artışında önemli bir rol oynamamış olup 1986 yılında da devam eden fiyat düşmeleriyle de önemli bir döviz kazancı sağlanmıştır. Aynı kesimde taş kömürü ithalatı ise 1986 da 155.3 milyon dolara ulaşmıştır. Bunu 91.3 milyon dolarlık kısmı ABD den yapılmış onu, Güney Afrika Cumhuriyeti izlemiştir. Bir miktar linyit ithalatı da ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Bulgaristan dan gerçekleştirilmiş olup, 4.8 milyon dolar civarındadır.

İthalatta şimdi en büyük kalemleri sanayi ürünleri teşkil etmektedir. 1980 yılında sanayi ürünleri ithalatı sadece yüzde 47.5 iken 1986 yılında bu oran % 74.7 ye yükselmiştir. Sanayi grubunda 1986 verilerine göre en önemli ithalat ödemesi yapılan kalemler, makina ve teçhizat toplam 1986 ithalatının % 20.7 sini, bunu % 11.7 ile kimyasal ürünler, demir ve çelik mamulleri % 9.3 ile elektrikli aletler ise % 3.3 ile daha sonra gelmektedir. 1986 da Türkiye ithalatı % 2.1 oranında azalmıştır. Bunun yukarıdada söylendiği gibi sebebi ham petrol fiyatının varil başına 26 dolardan 15 dolar civarına kadar düşmesidir. Bunun sonucunda bir önceki yıla göre 1513.6 milyon dolar tasarruf edilmiştir. Bu artışa rağmen toplam ithalatta görülen azalma büyük ölçüde olmamıştır ki bunun sebebi de sanayi ürünleri ithalatının 1258 milyon dolar artış göstermesidir. Makina sanayi ithalatı için 753 milyon dolar, elektrik ve elektronik aksamı için 228 milyon dolar ve kimyasal ürünler için 151 milyon dolar harcama yapılmıştır.

Finansman kaynağına göre yapılan ithalata bakıldığında, liberasyon ithalatı 1980 yılına göre % 38.7 oranında artarken, toplam ithalat içindeki payını da yükseltmiştir. (% 76.8 1986 da, 1987 ilk dokuz ayında % 81.2)dir. Böylece ithalat rejimindeki değişiklikler sonucu liberalizasyon oranı tahsisli mallar ithalatı da dahil olmak üzere % 90.5 e yükselmiştir (Tablo 11). İthalatta artışın beklenenden düşük

Tablo : 41
Kaynak Türlerine Göre İthalat
Milyon \$

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987 *
Liberasyon	6081.5	7121.1	7622.7	8270.5	9753.8	8858.9	8434.2	7633.5
Tahsisli	952.9	834.5	272	163.2	17	18.5	8.6	0.2
İçne Tabii						1384.5	1181.8	927.4
Öto-Enfrastruktur	18.2	16.1	14	59.3	32.3	36	43.8	36.4
Yabancı Sermaye	33.1	42.5	40.9	72	59.4	51.7	56.6	33.2
Proje Kredi	546.9	642.8	754.1	507.8	733.4	923.2	1295	698.7
Anlaşmalı	169.7	159.6	87.1	106.4	67			
Bedelsiz	94.8	69.2	49.1	55.8	94.1	68.7	84.8	72.2
Diğer	12.4	47.6	2.3					
TOPLAM	7909.4	8933.4	8842.2	9235	10756.9	11343.4	11104.8	9401.7

* 9 Aylik

olması petrol fiyatlarındaki düşme yanında iç talep yetersizliği ithalat üzerinden alınan yüksek oranlı gümrük vergisi ile fon kesintilerine bağlanabilir. Geçen yılın eş dönemine göre % 53.5 oranında azalarak 8.6 milyon dolar seviyesine inen tahsisli mallar ithalinde gözlenen bu trend, bu mal grubu ithalat bakiyesi tasfiye edilinceye kadar sürecektir. Söz konusu dönemde anlaşmalı ülkelerden olan ithalatta 1984 yılında, 1980 yılına göre % 39.5 oranında bir gerileme görülmektedir (Tablo 11). Doğu Avrupa Ülkeleriyle olan ticaretimizde serbest döviz esasına geçilmesinden sonra kliring döneminden kalan hesaplar tasfiyeye tabi tutulduğundan bu düşüşü tabii karşılamak gerekir.

İthalatın ülkelere göre dağılımını incelediğimizde OECD ülkelerinden yapılan ithalatın 1978 yılından bu yana dalgalanmalar gösterdiği ve % 60.7 den 1980 de % 45.3 e düştüğü, 1986 da ise tekrar % 65.8 e yükseldiği görülmüştür (Tablo 12). Aynı dönemde, bu gelişmenin aksine olarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden yapılan ithalat 1980 de % 38 e yükselmiş, 1978 deki değerine göre (23.91), 1986 yılında % 18.4 düzeyine kadar inmiştir. 1986 yılında Türkiyenin en çok ithalat yaptığı ülkeler 1771.8 milyon dolarla Federal Almanya ki bu toplam ithalatın % 16 sıdır, ABD % 10.6 ile 1176.9 milyon dolar, İtalya % 7.8, Irak % 6.9 ve nihayet Japonya % 6.2 ile dördüncü gelmektedir. Ocak-Ağustos 1987 döneminde ham petrol ithalatının artması nedeniyle İslam ülkelerinden yapılan ithalat hacminde bir genişleme olmuş ve İslam ülkelerinin ithalatımız içindeki payı % 20 den % 23 e çıkmıştır. Geçen yıl yılın ilk altı aylık döneminde İslam ülkelerinden yapılan ithalatta hızla azalma olmuş ve 1.2 milyar dolara inmişti. Bu yıl petrol ithalatındaki artış nedeniyle daha yüksek bir seviyede olacağı muhakkaktır. 1987 de AET ülkelerinden Federal Almanya ve Fransa dan yapılan ithalat gerilerken, Hollanda, Yunanistan, Japonya ve İsviçre den yapılan ithalat hızlı bir gelişme göstermektedir. Bu dönemde İrana yapılan ihracat %

Tablo : 1K
 İthalatın Ülkelere Göre Dağılımı
 Toplam İcindeki Paylar (%)

	1986*	1978	1979	1980	1984	1985	1986	1987**
I. OECD Ülkeleri	7313.7	60.7	60.9	45.3	51.7	56.1	65.8	63
NET Ülkeleri	4574.3	40.7	36.1	28.7	27.6	31.3	41.1	38.3
Almanya	1771.8	17.6	12.4	---	10.9	12.1	16	---
İngiltere	59.9	4.5	4.5	---	4.1	4.1	4.7	---
İtalya	866	6.3	9.3	---	5.8	5.8	7.8	---
Diğer OECD ülk.	2739.1	20	24.4	9.7	24	24.8	24.7	24.7
USA	1176.9	6.1	7.5	5.5	10	10.1	10.6	---
Japonya	684.2	2.5	4.5	1.4	3.8	4.5	6.2	---
II. Orta doğu	"	"	"	"	"	"	"	"
ve Kuzey Afri.	2041.1	23.9	19.6	---	36.2	33	18.4	230.6
Iran	221.3	10.6	3.5	---	14.4	11.2	2	---
Irak	758.7	5.7	11.4	---	8.8	10	6.9	---
Suudi Arab.	175.7	0.7	0.2	---	2	2	1.6	---
Libya	292.2	4.6	4.1	---	6.1	5.5	2.6	---
III. Doğu Bloku	871.9	8.3	12	2.3	8.8	5.7	7.9	7.3
IV. Diğer Ülkeler	868.8	7.1	7.5	52.4	3.3	5.2	8	6.1

SMilyon \$

*: Ocak-Haziran Dönemi

42 oranında gerilerken, ithalatındaki artış % 231 gibi çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Böylece geçen yıl bu dönemde 274 milyon dolar lehimize fazla veren İranla dış ticaret dengesi, bu yıl 363 milyon dolar açık vermiştir. Bu gelişme büyük ölçüde artan ham petrol ihtiyacının bu ülkeden karşılanmasından kaynaklanmaktadır (Tablo 12).

Doğu Avrupa ülkelerinden Rusya, 352.8 milyon dolarla demirperde ülkelerinden yapılan ithalatta başı çekmekte, bu ülkelerin hepsinden toplam 871.9 milyon dolarlık ithalat 1986 da gerçekleşmiş bulunmaktadır. Bu ülkelerden Polonya ile ithalatımız 1980 yılında 32 milyon dolar civarındaydı. Ancak, banker anlaşmasından kaynaklanan borç bakiyesi ile Türkiye nin teknik işbirliği anlaşmasına bağlı projelerden dolayı 1983 yılında vadesi gelecek serbest döviz ve ödemelerinin ve gemi alımları ile ilgili olarak aynı yıl vadesi gelecek cari hesap ödemelerinin 1982 yılında tasfiye edilmesi ticari ilişkilerdeki kilitlenmeyi çözmüş Polonya dan ithalatı olumlu yönde etkilemiştir. 1983 de ithalatın 117.7 milyon dolara yükselmesi demir-çelik kütükler, buhar makinaları aksamı ve parçaları, vinçler yükleme-boşaltma makinaları, maden cevheri makinaları aksam ve parçaları ile elektrik devresi için teçhizat alımları dolayısıyla olmuştur. Polonya ile ticari ilişkilerde serbest dövize geçilmesi bu ülkeden ithal ettiğimiz ürünlerin bileşiminde herhangi bir değişiklik yapmamıştır. Daha sonraki yıllardada, 1985 de 49.4 milyon dolara düşme dışında, ithalat genel düzeyini sürdürmüştür. Romanya dan ithalat 1982 de %72 oranında azalarak 103.9 milyon dolara ve 1985 de %46.3 azalarak %63.6 milyon dolara düşmesi dışında ortalama yıllık 127 milyon dolarlık seyrini 1982 yılından bu tarafa sürdürmektedir. Romanyadan başlıca ithal edilen ürünler ayçiçeği yağı, amonyum sülfat, demir-çelik kütükler, azotlu ve kimyevi gübreler, fuel-oil, toprak kazmak için makine aksamı ve parçalarıdır. Bu üç ülkeden yapılan ithalat Doğu Blokundan yapılan toplam ithalatın %55.8 ini oluşturmaktadır.

Liman ve sınır kapılarına göre ithalatın dağılımına bakıldığında belli başlı ithalat limanlarımızdan, İstanbul, İzmir, Mersin, İskenderun ve Zonguldak başı çekmekte, İskenderun limanının yıllar itibariyle gösterdiği gelişme de dikkat çekici olmaktadır. 1986 yılında getirilen malların % 17.7 si İzmir, % 12.1 i İskenderun, % 9.5 Mersin ve nihayet % 4.3 ü İstanbul limanlarından ithal edilmiş, % 56.3 gibi yarıdan fazlası ise geri kalan hava limanları ile kara ve demir yolu sınır kapılarından içeri ithal edilmişlerdir. Değer olarak toplam ithalat içinde aldıkları paylara göre bir sıralama yapılırsa 1986 yılında İstanbul limanı % 13.2 ile birinci, İzmir % 11.7 ile ikinci, İskenderun % 6.8 ile üçüncü ve Mersin % 6.4 ile dördüncü sırada yer alır. Kara sınır kapılarından gerçekleştirilen ithalat ise % 61.8 ile yine çok önemli bir yer işgal etmektedir (Tablo 13 ve 14). Gerek işçi geliş gidişlerinin büyük ölçüde karadan olması, gerekse kara nakliyatçılığına verilen ağırlık nedeniyle kara yoluyla ithalatın toplam ithalat içindeki payı ağırlığını korumaktadır. Kara yolu ile ithalat 1980 yılında ithal edilen mal miktarının sadece % 18.2 sini teşkil ederken bu pay 1981 de % 58.5, 1983 de % 61.7 ye yükselmiş 1984 den itibaren % 57, 1985 de % 55.6 ya inmiştir. 1986 da hafif bir yükselme ile % 56.3 le ağırlığını korumuştur. (Tablo 13ve 14)

1987 yılı toplam ithalatının gösterdiği gelişmelerde incelendiğinde (Tablo 15), ithalat artışının 1986 yılı sonlarındaki artış temposunu bu yıldada devam ettirdiği görülecektir. 1986 yılı toplam ithalatı 11105 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1987 yılı programında ithalat 1 milyar daha fazla olarak programlanmış ve 12125 milyon dolar olacağı düşünülmüştür.

Tablo: 1B
Liman ve Sınır Kapılarında Göre İthalat
(1980-1987)
(Milyon \$)

Yıllar	H.Pasa İstanbul	İzmir	Mersin	Zonguldak	İskenderun	Diğer
1980	1431.7	1162.2	702.9	23.4	292.3	4044.6
1981	1825.9	1370.6	773	23.6	338.7	4578
1982	1855.3	1400.1	707.1	19.1	268.3	4458.7
1983	1980.8	1409.2	648.7	20.4	333.7	4943.7
1984	2436	1555.1	745.3	39.7	512.4	5483.7
1985	2828.9	1629.6	856.5	16.9	540.7	5470.6
1986	1460.9	1303.6	705.6	13.7	759.7	6857.3
1987*	1669.5	409.8	249.5	9.2	117.3	3427.2

KAYNAK: DİE YILLIKLARI
*AİTİ AYLIK

Tablo: 1A
Liman ve Sınır Kapılarında Göre İthalatın Dağılımı
Bin Ton

Yıllar	İstanbul	İzmir	Mersin	Zonguldak	İskenderun	Diğer
1980	1945.2	4132.5	1996	64.7	903.8	4254.3
1981	2090.2	3715.3	2234	36.2	1280.9	13233.5
1982	1685.6	4387.9	1809.2	39.7	1136.7	13710.7
1983	1689.6	4914.4	2143	117.8	1414.5	14569.4
1984	2578.8	5809.3	2671.3	117.9	2728.7	18426.8
1985	2354	5670.7	3152.4	53.2	3370.9	18527.2
1986	1548.3	6311.2	3381.1	8.5	4316.6	20036
1987*	1046.7	1374.4	792.2	23.2	575.9	16055.5

*AİTİ AYLIK

Tablo:15
İthalat ve İhracatın Yıllara Göre Gelişimi

Yıllar	İhracat		İthalat	
	Bin Ton	Milyon \$	Bin Ton	Milyon \$
1979	4849	2261	18810	5069
1980	4897	2910	23346	7909
1981	9230	4703	22630	8933
1982	12704	5746	22769	8843
1983	11465	5728	26849	9235
1984	13644	7133	32272	10757
1985	13792	7958	33329	11344
1986	13224	7457	35602	11105
1987*		4236	19867	5883

* Altı aylık

Ocak-Haziran 1987 itibariyle toplam ithalat geçen yılın aynı dönemine göre % 7.9 artarak 5882.9 milyon dolara ulaşmıştır. Böylece yılın ilk altı aylık döneminde yıllık ithalat hedefinin % 48.5 i gerçekleşmiş olmaktadır. Temmuz ayı içinde ithalatın daha da hızlanması ve 1.2 milyar dolara ulaşması program hedefinin biraz zorlanacağı izlenimini uyandırmaktadır. İthalat şubat ayından bu yana yüksek tempoda artarak aylık ortalama 1 milyar dolar düzeyinde devam etmektedir. Kesin olmayan rakamlar Eylül ayında bu temponun daha da hızlanarak 1.3 milyar düzeyine ulaştığını göstermektedir. Ağustos ve eylül ayları ithalatları geçen yılın aynı aylarına göre % 23 ve % 37 dolayında daha fazladır. 8 aylık dönemde 8.1 milyar dolayında gerçekleşen ithalatın hızlı artma eğilimide gözönüne alındığında yıl sonunda 12125 milyon dolarlık ithalat hedefinin aşılacağı tahmin edilmektedir. 1980 yılında bir önceki yıla göre % 56 gibi bir artış gösteren toplam ithalat 1982 de % 1 gerilemiş 1984 yılında yüzde 16.5 e çıkmıştır. 1985 de % 5.5 artışla

yükselişini devam ettiren ithalat 1986 da % 2.1 oranında gerilemiştir. Ancak 1986 sonlarından itibaren tekrar hızlı bir artış göstermeye de başlamıştır.

1980 yılında hızla düşen dış ticaret açığı 1984 de 3624 milyon dolara düşmüş, 1986 yılında dış açık 3386 dolara kadar inmiştir. 1987 nin ilk altı aylık döneminde gerçekleşen dış açık geçen yılın % 48.6 tutarında olmuştur. 1987 nin ilk altı aylık döneminde ise dış ticaret açığında ise % 13 dolayında bir daralma vardır. Bu dönemde dış ticaret dengesi 1647 dolarlık bir açık vermiştir. 1987 yılında dalgalı bir şekilde artan ihracatın yüksek düzeylere çıkması ithalattaki artışa rağmen dış ticaret açığına olumlu yönde etki yapmış ve büyük olmasını engellemiştir. Ocak-Ağustos döneminde 2.4 milyon dolar olan dış ticaret açığı geçen yılın % 4 dolayında altında bulunmaktadır. Söz konusu süre içinde ihracat % 22 dolayında bir artış göstermekle birlikte ithalat artışı da % 13.3 gibi yüksek bir düzeyde seyretmektedir. Bu programlanan hedefin üstünde bir seviyedir. Buna göre, dış ticaret açığı geçen yılın düzeyinde devam etmektedir. Eğer tahmin edildiği gibi yıl sonunda ihracatın 9.5 milyar ve ithalatın da 13. milyar doları bulması halinde dış ticaret açığının 1984 yılından bu yana seviyesini koruyacağı söylenebilir.

Ihracatın ithalatı karşılama oranının yıllar itibariyle aldığı değerler aşağıdaki tablodan izlenebilir.

Tablo:16

1978-1987 dönemi ihracatın ithalatı karşılama oranları

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat</u>	<u>İthalat</u>	<u>Dış Tic.Den.</u>	<u>İhracat/İthalat</u>
1978	2288	4599	-2311	49.7
1979	2261	5069	-2808	44.6
1980	2910	7909	-4999	36.8
1981	4703	8833	-4230	52.6
1982	5746	8843	-3097	65.0
1983	5728	9335	-3507	62.0
1984	7134	10757	-3624	66.3
1985	7958	11344	-3386	70.2
1986	7457	11105	-3386	67.1
1987(*)	4236	5883	-1647	72.0

Kaynak : DİE

(*) altı aylık veriler.

İhracatın, ithalatı karşılama oranı olumlu bir gelişme göstererek 1980 yılında % 36.8 den 1985 de % 70.2 ye yükselmiş 1986 da biraz düşmekle birlikte (% 67.1) 1987 nin Ocak-Haziran döneminde % 72 ye ulaşmıştır. Özellikle 1987 yılının ilk yarısında AET ülkeleriyle olan ticarete ihracatın hızlanması bu ülkelerle olan ihracatın/ithalatı karşılama oranı % 97 ye kadar çıkmıştır. Buna karşılık İslam ülkeleriyle olan dış ticarete bu oran % 130 dan % 81 e inmiş bulunmaktadır.

Dış ticaret hadlerine bakıldığında ihraç mallarımızın fiyatları yıllardan beri aldığımız malların değerlerine nazaran devamlı olarak düşmekte, gerek dünya piyasa şartları gerekse iç pazar yönünden olumsuz yönde gelişmekte olduğu görülmektedir. İhracatımız içinde sanayi ürünlerinin oranının artması dahi bu gidişi önleyememektedir. 1986 yılının ilk yarısında daha önceki yıllara göre daha olumlu görülen dış ticaret haddini özellikle petrol fiyatlarındaki düşmeye bağlamak mümkündür. Ayrıca, dış ticaret hadlerinin genelde yıllar itibariyle negatif yönde gelişmesi, nadiren sürekli

olmayan iyileşmelere rastlanması nedenleri olarak ithalat girdilerinin değerlerinin artması yanında ihracatçıların ucuz ihracat kredisi kullanması sonucunda üstlendikleri taahhütleri yerine getirirken normalin üstünde fiyat kırmalarının önemli yer tuttuğu bilinmektedir. Bundan başka, dış ticaret hadleri konusunda gözönüne alınması gereken bir diğer husus, hesapların dolar gibi sürekli değişikliklere sahne olan bir yabancı para birimi yerine diğer bir para birimi ile hesaplanması halinde daha farklı sonuçlar elde edilebileceğidir.

KISIM II
İthalatta Fon Uygulaması
ve
Etkin Koruma

İTHALATTA FON UYGULAMASI

24 Ocak 1980 ve daha sonra alınan ekonomik istikrar kararlarıyla ithalatın serbestleştirilmesi konusunda önemli adımlar atılırken bir yandan, sadece belirli mallar için yasak ve izin alma sistemi getirilmiş, teminatlar düşürülmüş diğer yandan da ithalattan bir takım fonlar alınmaya başlanmıştır.10. Bundan amaç, yerli sanayi üzerinde fonlar oranında bir ek koruma sağlamak ve devlete yeni gelir kaynakları yaratabilmektir. Ayrıca düşürülen gümrük vergi oranlarının yarattığı boşluk fonlar vasıtasıyla doldurulmaya

10Vergi oranları değiştirilmeyip fon konulan ürünler:Daha çok lüks mallardır.Örneğin viski,kakao,parfüm,video kamera v.s vergi oranları değiştirilmeksizin fon konulmasının amacı daha önce ithali genellikle yasak olan bu malların ülkeye girişini denetim altında tutmaktır.

Vergi Oranları Düşürülüp fon konulanlar:Bunlar genellikle,yün ve yünden mamul mensucat otomobiller televizyon ve elektrikli ya da elektriksiz ev aletleridir.Burada amaç ithalatın maliyetini etkilemek yanında,daha çok ithal malının iç satışından elde edilen gelirin bir bölümünün konut fonuna aktarılması isteğinden doğduğu belirtilmektedir.

Vergi oranı artırılıp fon konulanlar:Bu gruptaki malların yerli benzerleri etken koruma altına alınmıştır.İthalatın en az serbestleştiği grup budur.Bu mallar: süt tozu otomobil,otobüs,kamyon ve traktör lastikleri,bulaşık makinesi,özel kullanımı olan ampuller,otobüs,kamyon,kamyonet ve diğer kara nakil vasıtaları ses kaydına mahsus cihazlar gibi.

çalışılmaktadır. Şu anda ithalat üzerinden alınmakta olan fonlar başlıca dört grupta toplanabilir.

% 2 Fon Uygulaması :

Bu fon uygulaması, fonların içerisinde en eski olanıdır. İlk defa 1982 yılında uygulamaya konulmuştur. 10.7.1982 tarih 17631 sayılı resmi gazetede % 2 fon uygulamasının gerekçesi şöyle açıklanmıştır.

"Madde 1- TPKK hakkındaki 24.1.1980/25 sayılı kararın 5. maddesinin 1 ve 2. fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir "Madde ve fiyat politikasının takibi ve fiyat istikrarı yönünden desteklenmeye tabii tarımsal ürünler ile pamuk ipliği un ve işlenmiş şekildeki antep fıstığı, fındık ve incirin bu kararın yayımı tarihinden sonra yapılan ihracatta iç ve dış fiyatlardaki gelişmeler nazara alınarak bu maddelerin beher kilosundan ve kıymetinden alınacak paralar her türlü ithalatta ithal değerinin % 2 si oranını teşkil eden miktarlar T.C. Merkez Bankası nezdinde destekleme ve fiyat istikrar fonu teşkil edilmiştir. Destekleme alım fiyatlarının tesbitiyle birlikte o yılki ihraç sezonuna mahsus olmak üzere ihraç edilecek desteklemeye tabii ürünler için beher kilogram veya kıymeti üzerinden alınacak destekleme ve fiyat istikrar primleri para kredi kurulunca tesbit ve ilan olunur. Bu fon tarımsal girdilerin sübvansiyonu, üreticilerin fiyat hareketlerinden korunması ihracatın geliştirilmesi ihracata dönük yatırımların finansmanı, ihracat sigortası tesis edilinceye kadar ihracat sigortası ile ülke ekonomisi için üretim ihracat ve istihdam bakımından önemli görülen sektörlerde zor ve kritik durumda oldukları ve desteklenmesi belirlenen kuruluşlar bir menkul kıymet niteliğindeki kar ve zarara iştirakli kar ortaklığı belgesi karşılığında faizsiz kredi vermek ve konut sektörünü finanse etmek için kullanılabilir"

Resmi gerekçesi farklı olsada 1982 yılı şartlarında % 2 fon para politikası aracı olarak kullanılmakta, para piyasadan bu yolla çekilmekte ve yurt içi üretim üzerinde % 2 oranında bir koruma uygulanmış bulunmaktaydı. Bugün bu fon yalnızca bir gelir kaynağı olarak kullanılmaktadır. Çünkü % 2 fon uygulanan mal sayısı önemli ölçüde azaltılmıştır muafiyetler tanınmıştır. Halbuki ilk uygulama yıllarında tüm malların ithalatından tahsil edilmekteydi. Genel ve katma bütçeli dairelerin yatırım malları ithalatları, petrol hakkı sahiplerinin petrol kanunu çerçevesinde petrol üretim faaliyetleri ile ilgili olarak yapacağı ithalat, özel sektörün teşvik belgesine dayalı yatırım projeleri ile ilgili yatırım malları ithalatı, milli savunma ihtiyaçları için yapılan ithalat % 2 fondan muaf tutulmuştur. Bu muafiyetler çerçevesinde bu gün çok az maldan % 2 fon tahsil edilmekte, başlangıçtaki kuruluş amaçlarına bu nedenle uymamaktadır. Uygulamada tahsilat, mal gümrüğe geldiğinde malın CF değeri ve T.C. Merkez Bankası döviz kuru üzerinden gümrük idarelerince yapılmaktadır. Ayrıca malın tescil tarihi ile fiili ithal tarihi arasında bir kur farkı oluşuyorsa buda ithalat muamelesinin kapatılması esnasında ilgili bankaca tahsil olunup, Merkez Bankası nezdindeki destekleme ve fiyat istikrar fonuna yatırılmaktadır.

%5 Fon Uygulaması :

% 2 fonla aynı nitelikte olan bu fon Avrupa Ekonomik Topluluğu fonu olarak da isimlendirilmektedir. Aralarındaki en önemli fark % 2 malın CF değeri üzerinden, % 5 fonun ise CIF değeri üzerinden tahsil edilmesidir. % 5 fon 73 gümrük tarife numarası ile başlayan mallara uygulanır. Bu mallar en çok Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinden ithal edilmektedir ve demir çelik sanayiine ait olan mallardır. % 5 fon demir çelik ve petrokimya endüstrisini korumak amacıyla uygulamaya konulmuştur. Ancak gerçekte Avrupa Ekonomik Topluluğu içerisinde tekstil ürünlerine karşı

konulan kotalara karşı bir misilleme olarak nitelendirilebilir. Bu fon ilk defa % 15 olarak 63 sayı ve 12.3.1982 tarih 17550 numaralı resmi gazetede yayımlanan Para Kredi Kurulu kararı ile konulmuş ve fon alınma gerekçesi ise şöyle açıklanmıştır. " Bu fon tarımsal girdilerin sübvansiyonu üreticilerin fiyat hareketlerinden korunması, ihracatın geliştirilmesi, ihracata yönelik yatırımların finansmanı, ihracat sigortası tesis edilinceye kadar, ihracat sigortası ile ülke ekonomisi için üretim ihracat istihdam bakımından önemli görülen sektörlerde zor ve kritik durumda oldukları ve desteklenmesi belirlenen kuruluşlara bir menkul kıymet niteliğindeki kar ve zarara iştirakle kar ortaklığı belgeleri karşılığında faizsiz kredi vermek için kullanılır."

"Madde 2- 25 sayılı kararın 5. maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

Bu fonun 1. fıkrasında sayılan gelirlerin fonun amaçlarını gerçekleştirmeye yetmemesi halinde para ve kredi kurulu kurulmuş diğer fonlardan aktarmalar yapabilir". Bu fondan "8/182 sayılı ihracatı teşvik kararınının 26. maddesinin a fıkrasında belirtilen, ihracatçıların kendilerinin ve/veya yan sanayicilerinin ihracatını taahhüt ettikleri malların yapımında kullanacakları ham veya yardımcı maddelerle bu malların ihracında kullanacakları ambalaj malzemeleri ithalatında % 5 fon alınmaz." ibaresi yer almaktadır. % 15 fon kısa bir süre için uygulamadan kaldırılmış daha sonra para kredi kurulunun 5.1.1984 tarih, 18272 sayılı resmi gazetede yayımlanan 97 sayılı tebliği ile yeniden uygulamaya konulmuştur. Bu fonda tüm listelerdeki mallar üzerinden alınırlar. % 5 fon banka kuru üzerinden bankalarca tahsil edilir.

Toplu Konut Fonu

Toplu konut fonu yalnızca fon ödenmek suretiyle ithal edilecek maddeler listesinden yapılacak ithalatta tahsil edilmektedir. Toplu konut fonunun diğerlerinden bir farkı da ithalattan alınan diğer fonlar, değer üzerinden alındığı halde toplu konut fonu ithal edilen miktar üzerinden tahsil edilmektedir.

29.12.1984/18970 sayılı resmi gazete ile yayımlanan 1985 yılı ithalat rejimine kadar, fon ödenmek suretiyle ithal edilecek maddeler listesinden tahsil edilecek fonlar "destekleme ve fiyat istikrar fon"larında toplanırdı ancak 1985 ithalat rejimiyle birlikte "fon ödemek suretiyle ithal edilecek mallar" listesi kapsamı ithal edilen mallardan tahsil edilen fon tutarları toplu konut fonu adı altında bloke edilmektedir.

Toplu konut fonu ilk yıllarda kaçakçılığın önlenmesi, kaçak yollardan ithal edilen sigara gibi bazı malların ithali fon ödenerek de olsa mümkün hale getirilerek gelir kaynağı yaratmak gibi amaçlara hizmet etmesi için uygulamaya konulmuş olmaktadır. Ülkemize gelen turistlerin alışkanlıklarını sürdürebilmelerine olanak sağlamak için bazı lüks malların ithalatı yüksek fon uygulaması ile serbest bırakılmış, zaten yüksek gelir grupları ve turistlerin aradıkları malların kaçak yollarla değil de kanuni yollarla ve devlete gelir kazandıracak şekilde sağlanması düşünülmüştür. Böylece turizmin gelişmesine katkıda bulunulmaya, finansman kaynağı yaratılmaya çalışılmıştır.

Fonların konulmasındaki en önemli amaç ise ithalatı pahalılaştırarak henüz korumaya muhtaç sektörleri kısa sürecek bir geçiş dönemi içinde korumaktır. Bu sektörleri

tam rekabete açabilmek ve yatırım teşvik belgesi verilerek bir kaç yıl sonra faaliyete geçecek sektörleri dış rekabete hazırlamak amacı ile fon uygulaması getirilmiştir. Ayrıca, fon düşürülen gümrük vergileriyle, kaldırılan istihsal vergisinin yerine geçmekte ve onlara yeni ekonomik dışa açılma politikasına uyum sağlamalarını hazırlamaktadır. Öte yandan, konut açığı nedeniyle inşaat sektörünün finansmanında kullanılmak üzere fon yaratılmak istenmesi amacıyla bu" fon ödenmek suretiyle ithal edilecek mallar listesi" ihdas edildiği açıklanmıştır.

Toplu konut fonu bedellerinin dolar tutarının TL karşılığı olarak ödenmesi sözkonusudur. Bu uygulamada 1984 yılında başlatılmıştır. Öte yandan fon uygulaması bakımından 1983 ve 1984 yılları arasındaki fark sadece kapsam bakımından değil fonun toplanacağı yer bakımından da farklılık arz etmiştir. 1984. den önce fonlar destekleme ve fiyat istikrar fonunda toplanmaktaydı. Bu tarihten sonra Türkiye Emlak Kredi Bankası nezdinde "Konut fonu" adı altında hesap açılmıştır ve Merkez Bankasına ithalatçıların yatırdığı fon tutarları bu hesaba devredilmektedir. Eskisinden farklı olarak fona yapılacak ödemenin, ton, kg, m3 ve adet gibi birimler başına bazı mallar için gümrük vergisinin belli bir oranı kadar dolar cinsinden TL karşılığı yapılması öngörülmektedir.

Fona tabi mallar kendi iclerinde konulan Fonun amacı itibarıyla 3 grupta toplanabilir. İlk gruba tereyağı, peynir, bazı bitkisel yağlar ve piller gibi içerde üretilmekle birlikte zaman zaman kıtlığı çekilen ve dolayısıyla kontrolsüz fiyat artışlarına konu olabilen mallar girerken, fon uygulaması sayesinde hem dışardan ithaline olanak sağlanmış hemde yerli üretimi olumsuz yönde etkilememesi sağlanmış olmaktadır. İkinci grup mallara, genellikle kacakcılığa konu olan ve/veya lüks diye adlandırılan tekel maddeleri, beyaz eşya denilen elektrikli ev aletleri, video kamera ses kayıt cihazları ve

bantları, binek otomobilleri gibi mallar girmektedir. Üçüncü grup mallara ise yerlisi üretilen ancak yerli üretimin korunması şimdilik gerekli görülen bazı hammadde ve mamuller dahil edilebilirler. Bunların belli başlıcaları oto iç ve dış lastikleri, otobüs, kamyon, kamyonet, ve diğer kara nakıl vasıtalarıdır.

Madencilik Fonu:

"Madencilik, arama , teknolojik araştırma, geliştirme, proje tesis alt yapı istihsal ve ihracat finansman kredileri olarak kullanılmak üzere Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı nezdinde kurulmuş ve Maden Kanununun 34 ncü maddesi son fıkrası gereğince alınacak Bakanlar Kurulu Kararında belirtilecek konularda sübvansiyon ödemelerinde bulunmak amaçlarıyla kurulmuştur. Fona,

- İrad kaydedilecek teminatlar,
- Cevher ve malzeme satışlarından elde edilen gelirler,
- İhale gelirleri,
- Maden ithalat ve ihracatından alınacak fon kesintileri,
- Bütceden ayrılacak ödenek ve
- Diğer gelirler

den kaynak sağlanır.

Fonun işleyişi, Muhasebe-1 Umumiye Kanununun, Devlet İhale Kanununun ve Harcırah Kanununun hükümlerine tabi değildir. Fonun denetimi 20.10.1983 tarih ve 72 sayılı Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu hakkında kanun hükmünde kararname esalarına tabidir.

Yukarıda da değinildiği gibi, fon uygulamasına 1982 yılında başlanılmış, 1984 yılı ile birlikte kapsamı genişletilmiş ve her yılda bu kapsam genişletilmekte ve değiştirilmektedir. Önce lüks tüketim malları daha sonra tüketim , dayanıklı tüketim ve nihayet hafif sanayi

ürünlerinin bir kısmı bu kapsam içerisine alınmıştır. Toplu konut uygulamasına konu olan malların büyük bir kısmını daha önce ithalatı yasak olan tüketim malları oluşturmaktadır. Fonlar yoluyla bu tür mallar pahalılaştırılarak, hem yüksek gelir gruplarından dolayı bir vergi alınmakta ve hemde bu alanda Türkiyede yerli sanayi üzerinde koruma artırılmaktadır.

1984 Yılı ile birlikte bir takım mallarda gümrük vergileri düşürülmüştür. Fakat bu mallardan alınan fon miktarları artırılmış yada fona tabi mallar kapsamına girmeyen mallar bu liste kapsamına alınarak liste genişletilmiştir. Fonların söz konusu liste kapsamı malların fiyatlarını hangi ölçüde artırdığı ve gümrüklerde alınan vergiler ve diğer kesintilerle birlikte ne ölçüde bir koruma sağladığını bulmak için bir hesaplama aşağıda gösterilmiştir. Bu hesaplamada toplu konut fonu gümrüklerden alınan tüm vergiler hesaplama alınmıştır. %2 Fon ve %5 fonlar seçilen belli baslı maddeler üzerinden alındığı için %2 fon için verilen örnekte %5 ve %5 fon için verilen örnekte %2 fon hesaplama dahil edilmemiştir. Söz konusu fonların ve vergilerin etkilerini herhangi bir malı ne ölçüde pahalılaştırdığını bir örnekle göstererek açıklayabiliriz.

%2 fon uygulamasına bir örnek:

84.61.91 Aksam ve parça (Fona tabi maddeler listesi)

İthal değeri	:4065,	Gümrük vergisi	:%30
İthal miktarı	:5 Adet		
Birim fiatı	: 813.-		
Fon	:CF bedelinin %15 i kadar		
Kur	:1&=1000.- TL		

4065 X 1000=4065000 TL

748000 (navlun)

303000 (Sığorta)

5116000 (CIF değer)

4813000 (CF değer)

%2 Fon için matrah olarak, CF değer esas alınır.

%2 fon tutarı : 92260.- TL

Toplu Konut Fonu : 767400.- TL

-----

toplam 863660.- TL

Gümrük vergisi CIF

değerinin %30 u 1534000.- TL

2398460.- TL

yukarıda verilen malı ithal eden ithalatçıdan 4065000 TL lık mal bedeli yanında Gümrüklerde 2398460.- TL daha fazla ödeme yapması istenmekte ve ithalatçı toplam olarak 6463460.- TL ödemek zorunda bırakılmaktadır.

%5 Fon uygulaması için bir örnek verilecek olursa:

73.32.29 Diğerleri (Müsaadeye Tabi Maddeler Listesi)

İthal değeri :72.60

İthal Miktarı :3 Adet 1&=1000.- TL

Birim değeri :24.20

Gümrük Vergisi :CIF bedelinin %25 i

72.60 x 1000 = 72600.- TL

10000.- (Navlun)

3000.- (Sığorta)

85600.- CIF değeri

%5 Fon matrahı, CIF değeridir.

%5 Fon tutarı : 4280.- TL

Gümrük vergisi : 21400.- TL

25680.-

İthalatçı bu malı ithal ederken 72600 liralık mal bedeli yanında 25680 TL tutarında ek vergi ve fon ödeyecektir.

Toplu Konut Fonuna bir örnek:

G.T.i.P. 28.17.12 diğer sodyum hidroksit(Fona tabı mallar listesi)

İthal değeri	:	\$	78119.70.-
İthal miktarı	:		793020 kg.
Birim başına fon tutarı	:		40 dolar/kg
Gümrük vergisi	:		Muaf
Navlun	:		1000 \$
Ortalama kur	:		600. TL
Toplu konut fonu tutarı	:		793020x40 \$31721.-
Mal bedeli	:	\$	78119.70
Toplu konut fonu	:	\$	31721.-

\$ 109840.70 x 600 =65904420.-

%2 fon tutarı : 949436

İthalatçıdan toplam tahsil edilen : 66853856.-TL dir.
Toplu konut fonu tahsilinde dikkati çeken nokta fon bedellerinin \$ tutarının TL karşılıklarının tahsil edilmesidir.

Başka bazı diğer maddelerin fon tutarları :

		1983 (ton/TL)	1984 (ton/\$)	1985 (ton/\$)
Çiğ Kahve	TL	500000	2000	750
Margarin	TL	20000	200	10
Ayçiçek yağı	TL	5000	20	70
Yağlı tohum				
küspeleri	TL	100	10	1
Merinos toplu	TL	250000	700	200

Alınan fonların ithalatı ne kadar pahalılastırdığı örneklerde açıkça görülmektedir. Ayrıca alınan fon ve gümrük vergileri ile yerel üretimde ne ölçüde bir koruma sağlandığını bize koruma oranları verecektir.

Koruma Oranları :

Koruma hesaplamasında tüketim ham madde ve ara ve yatırım mallarından gruplar oluşturulmuş ve bu malların gümrük vergileri ve uygulanacak fon tutarları ise 1985 yılı ithalat rejiminden alınmıştır. (Tablo:17) 1985 yılı İthalat Rejimi ile getirilen tedbirlere göre bazı mallar arasındaki koruma oranı hesaplanmıştır.

Tabloda: Görülen sütunlar:

1-Seçilen malın ithal edilen miktarları (1000 ton)

2-Seçilen malın CIF ithal değerleri , (1000 \$)

3-1985 Yılı ortalama döviz kuru \$1=TL 520 dir. Dolayısı ile TL birim fiyatları görülmektedir.

4-Birim \$ fiyatları görülmektedir.

5-1985 Yılı ilan edilen gümrük vergisi tutarları

6-Katsayı aşağıdaki gibi formüle edilmiştir

1985 Yılı Seçilmiş, Tüketicim, Ara ve Yatırım, ve Hammade Nitelikli Koruma Oranları

G.R.I.P	Madde İsmi	1985 CİF		CİF FİNR		Gümrük Vergisi	Kat Sayı	Gümrükli Maliyet TL/Ton	Fon \$/Ton	Fonlu Maliyet TL/Ton	Tüm Koruma Oranı
		Ton	bin S/	TL/Ton	\$ / Ton						
04.04.10	Peynir	287	496	898,676	1728.22	40	1.6966	1,524,649	400	1732649	1.93
09.01.11	Kahve	4049	7823	4004,683	1932.08	40	1.6966	1,704,494	750	2094494	2.08
22.09.20	Viski	305	584	995,672	1914.75	20	1.4309	1,424,707	3	1426267	1.43
24.02.20	Siğara	5959	55742	4864,212	9354.25	25	1.4973	7,283,246	400	7491246	1.54
43.02.90	Deri ve Kürkleri (Tabaklanmış)	53	1902	18661,132	35386.79	20	1.4309	26,702,214	4,665	29128161	1.56
48.01.21	Gazete Kağıdı	14545	5102	182402	350.77	15	1.3645	248886	40	269686	1.48
74.05.00	Bakırdan inçe yaprak ve şeritler	190	1224	3349895	6142.11	10	1.2981	4348415	4	4350495	1.30
85.01.60	Elektirik motorları	8400	8041	497776	957.26	20	1.4304	712268	30	727868	1.46
87.52.10	Elektir. İzole edici parçaları	15	83	2877333	5533.33	30	1.5637	4499358	70	4535758	1.58
87.02.11	Binek otomobilleri	12805	52757	2142416	4120.03	40	1.6966	3634716	1435	4380866	2.04
28.16.10	Mayı Amonyak	579050	111611	100229	192.75	10	1.2981	130105	0	130105	1.30
28.37.11	Sodyum Sulfite	135	57	219557	422.22	25	1.4973	328743	0	328743	1.50
28.24.00	Kabalt oksitleri ve hidrole.	34	794	12143529	23352.94	10	1.2981	15763212	0	15763212	1.30
69.02.20	Manyezit Ateş Tuğlaları	298	265	1195667	2299.36	8	1.2715	11520303	50	1546303	1.29
70.20.11	Cam yünü	20825	9842	245755	472.61	20	1.4309	351650	0	351650	1.43
28.21.20	Krom Trioksit	276	455	857246	1648.55	0	1.1653	998906	400	1206906	1.41

Döviz Kuru : 520 TL (ortalama) alınmıştır.

(Katsayı gümrüklerde alınan tüm vergiler toplamının CIF değere bölünmesiyle bulunmaktadır.

$$\text{KATSAYI} = \frac{\text{CIF} + \text{GV} + \text{BH} + \text{TT} + \text{RR} + \text{FON} + \text{DR} + \text{KDV}}{\text{CIF}}$$

CIF	:Mal bedeli,navlun,sigorta	100.00
GV	:Gümrük vergisi	10.00
BH	:Belediye Hissesi	1.5 (GV nın %15 i)
TT	:Tahmıl tahliye	5
RR	:Rıhtım Resmi	5 (Gümrüklü de ğerin %5 i)
Fon		2 (CF değerın %2 si)
DR	:damga Resmi	4 (CIF değerın %4 ü)
KDV	:Katma Değer Vergisi	12.83

		141.155

7-Katsayının birim fiyatla çarpılması sonucu gümrüklü maliyet bulunmaktadır. (Sütun 6 x Sütun 3= Sütun 7)

8-1985 Yılı ithalat Rejimi ile uygulanmakta olan toplu konut fonu miktarları

9-Toplu konut fonu miktarları 1985 yılı ortalama döviz kuru ile çarpılarak,gümrüklü maliyetle toplanmakta ve birim başına fonlu maliyet TL cinsinden bulunmaktadır.

((Sütun 8 x 520.-)+Sütun 7))= Sütun 9

10-Tüm koruma oranı ise ,fonlu maliyet tutarının birim TL tutarına bölünmesi ile elde edilir.

Tüm koruma oranı=Sütun 9/Sütun 3

Sonuç olarak,hammadelerin ortalama koruma oranı 1.43 olarak bulunmuştur ki bu, fonlar ve gümrüklerde alınan vergiler sözkonusu hammaddeleri ortalama %43 oranında pahalılastırmaktadır. Bu oran ara ve yatırım mallarında %50 ye(1.50) çıkmakta, tüketim mallarında ise ortalama %81 e

ulaşmaktadır.Yani gerçekte bir liberalleşmeden bahsetmek pek sözkonusu değildir.Eğer ithalatta tam bir liberalleşme söz konusu olsa idi bu oranlar ya sıfır yada yalnızca gümrük vergisi kadar olacaktı.Bu hesaplama seçilen bazı malların fonlar ve gümrük vergileri ile ne ölçüde pahalandığını göstermektedir.Dolayısıyla tam bir liberalleşmeden bahsetmek kesinlikle mümkün değildir.Korumacılık hala vardır ve görünen odurki daha bir süre devam edecektir.

Devlet planlama Teşkilatı tarafından yapılan bir çalışmada ana mal grupları itibariyle nominal koruma oranları ortalama olarak ,aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bulunmuştur.

Sektör	Ortalama Koruma Oranı
Mesleki Bilim ve Ölçü aletleri	1.82
Madeni Eşya	1.70
Elektriksiz Makineler	1.59
Kağıt	1.56
Kimya	1.53
Elektrikli Malzeme	1.52
Lastık	1.50
Tekstil	1.42
Seramik	1.38
Petrokimya-Plastik	1.36
Deri ve deri mamulleri	1.36
Demir ve Çelik	1.36
Demir dışı metaller	1.12
Gıda	1.21

Nominal koruma oranları 1980 yılı esas alınarak Prof.Tansu Çiller 11 tarafından yapılan hesaplama sonuçları aşağıdaki tablodaki gibidir.

11Tansu Çiller,Dünyada ve Türkiyede Kur Politikaları ve Sorunları,Istanbul 1983,Tablo:4,sayfa 82.

Sektor	Koruma oranı
İşlenmiş Gıda	1.588
İçkiler	1.842
Tekstil ve Giyim	1.706
Deri ve Kürk Ürünleri	2.033
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	1.541
Kimyasal Maddeler	1.344
Kauçuk Ürünleri	1.383
Plastik Ürünleri	1.129
cam ve cam ürünleri	1.538
Çimento	1.596
Demir ve Çelik	1.142
Demir Dışı Metaller	1.265
İşlenmiş Metal Ürünleri	1.513
Elektriksiz makineler	1.359
Elektrikli Makineler	1.359
Taşıma araçları	1.338

Yapılan bu çalışmada normal gümrük koruma katsayısı $1 + \text{advalorem}$ gümrük oranı olarak hesaplanmıştır. Ayrıca çalışma AET gümrüğünü de kapsamaktadır.

DPT ve Tansu Çiller çalışmaları karşılaştırılacak olursa kağıt ve kağıt ürünleri, plastik, elektrikli ve elektriksiz makineler, kimyasal maddeler ve Demir-çelik üzerindeki koruma oranları 1980-1985 döneminde artmış bunun dışındakiler azaltılmıştır. Yani korumacılık eskisi kadar olmamakla beraber devam ettirilmektedir. Kaldırılan yada düşürülen gümrük vergilerinin yeri toplu konut fonu uygulaması ile telafi edilmektedir. Yukarıda sayılan ve koruma oranları yükseltilmiş bulunan maddeler aslında 1980 den sonra ihracatı artan sanayi ürünleridir. Bu ürünler aynı zamanda en fazla teşvik gören ihraç ürünlerindedir. Ayrıca

bunların bazıları ihracat sanayinin yan sanayilerini oluşturmaktadırlar.Örnek verilirse,kağıt ve kağıt ürünleri sanayi ambalaj sanayiine girdi sağlamaktadır.İhraç edilen ürünler açısından önemi büyük olan ambalaj sanayi henüz gelişimini tamamlamamıştır.Eğer korunmayacak olursa rekabete hazır hale gelmediği için gelişme ve üretimleri durma noktasına gelebilir.Ayrıca bu gruba giren pek çok sanayi ürünü ihraç edilerek döviz geliri elde edilmektedir.

Deri-kürk ,gıyım ve tekstil gibi diğer bazı maddeler eskiye oranla daha az koruma altındadır.Bu sektörler öteden beri yoğun bir korumaya tabi tutulmuş ve gelişmelerini koruma ortamında rahatça sürdürmüş olan sektörlerdir.Bunlar üzerindeki korumanın azaltılması ve rekabete açılmasının doğal olduğu düşünülmektedir.

Korumacılığın sanayinin hafif dallarından,ağır dallarına doğru kaydığı ve özellikle ara malları sanayi üzerindeki korumanın artırılmaya çalışıldığı söylenebilir.Gelişimini henüz tamamlamış,rasyonel kaynak kullanımını açısından elverişli,ileride ekonomiye fazla yük olmadan gelişeceği umulan sektörler üzerindeki koruma oranlarının artırılması,yada bu sektörlerdeki mevcut korumanın sürdürülmesi gayreti gözlemlenmektedir.

1980 den Sonra alınan tedbirlerde de korumacılığın devam ettirildiğini koruma oranlarının yüksekliği açıklamaktadır.Sadece düşürülen veya kaldırılan gümrük vergilerininin¹² yerini fonlar almış,1980 sonrasında faaliyetlerini sürdürebilen sektörlerle fonlar yoluyla koruma sağlanmıştır.Ortalama olarak gerek gümrük ve gerekse fonlar yolulada en çok pahalılaştırılan sektör,tüketim malları sektörüdür.Tüketim malları içerisinde ise en yüksek fon uygulamasına tabi olan kesim lüks tüketim malları ya da üretimi Türkiye de yaygın olarak yapılan

---

¹²İthalat üzerinden alınan istihsal vergileri 1986 yılından itibaren kaldırılmıştır.

mallardır.Örneğin,gıda sanayi ürünleri.Bu tip maddeler üzerinde devam ettirilen fon uygulamaları korumacı görüşün hakim olduğu 1970 li yıllardan beri uygulanmakta olan dış ticaret politikalarından farklı değildir.Değişiklik sadece görünüşte olmuştur.O yıllarda yasak olan lüks tüketim malları ithalatı 1980 ve özellikle 1984 yılında yapılan değişikliklerle,serbest hale getirilmiş fakat yüksek fiatla satılması için yüksek fon alınarak ithal maliyetinin yükseltilmesi yoluna gidilmiştir.Bu durumda devlet iki yönden kazanç sağlamaktadır.Bunlardan birincisi kaçakçılığın önlenmesi ,ikincisi ise ,fon uygulaması yoluyla korumacılığın veya ithal ikamesi politikasının sürdürülmesidir.Fon uygulaması ile gelişmekte olan sektörler korunmaya devam edilmekte buna mukabil gelişmiş sektörler rekabete açılarak,ucuz maliyetle üretim yapmaları ve kalitelerini yükseltmeleri istenmektedir.Toplu konut fonu uygulaması,ayrıca iyi gelir getiren bir kaynak durumundadır.Sonuç olarak devlet hem gelir elde etmekte hemde korumacı politika sürdürülebilmektedir.Bu korumacı politika oranları ithalat üzerindeki mali yükü AET ülkelerine kıyasla çok daha yüksek seviyeye çıkarmaktadır.Tablo 17 dende izleneceği gibi bu oranlar özellikle ara ve yatırım malları üzerinde %100 üzerinde seviyelerdedir.

Özellikle 1980 sonrasında ithallatta liberasyon alanının genişletilmesi ,kotaların tamamen kaldırılmasıyla ithali yasak mallar listesinin ise oldukça sınırlı bir sayıya indirilmesi yerli sanayi koruma işlevinin de yalnızca gümrük vergisi ve benzeri eş etkili vergilerle yürütüleceği izlenimini vermektedir.Hatta,gümrük vergilerinde yapılan son düzenlemelerle bazı gümrük vergilerinin indirilmesi dış ticarete nominal koruma yerine efektif korumaya ağırlık veren bir politikaya yönelindiği kanısını doğurmaktadır.Çünkü son uygulamayla bazı nihai lüks malların vergileri artırılırken ara malları üzerindeki gümrük vergi

oranları da düşürülmüştür. İthal ara malları üzerindeki gümrük vergilerinin düşürülmesi efektif koruma oranlarının yükselmesine neden olacaktır. Etkin veya efektif koruma; yalnızca bitmiş mamul üzerindeki değil, fakat o mamulü üretmek için ithal edilen ara malların üzerindeki gümrük vergi oranlarını da dikkate alıp, yerli üreticilere sağlanan katma değerler üzerinden hesap edilmesidir ki, bu oranın artması sanayicilerin ithal malı girdilere daha az fiyat ödemeleri sonucu ürettikleri mallarda yarattıkları katma değer artmasından ileri gelmektedir. İthal girdileri üzerindeki gümrük vergilerinin düşürülmesi bir yandan üretimde belli bir oranda ithal girdisi kullanan ve nihai mal üreten yerli üreticilere sağlanan efektif korumayı artırırken bir yandan da benzeri girdileri Türkiyede üreten yerli sanayicilere sağlanan nominal korumayı azaltmış olacaktır. Bunun sonucunda ekonomide yatırımlar yönünden kaynak dağılımında bazı değişiklikler olması beklenebilecektir. Çünkü efektif korumanın iktisadi önemi, kaynakların ekonomide efektif korumanın yüksek olduğu yatırım alanlarına kayabileceği varsayımından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, sanayiciler daha fazla katma değerle çalışma imkanı bulabilecekleri alanlara yatırım yapacaklar, böylece yüksek bir verimlilik düzeyine ulaşacaklardır.

Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse:

Bir A malının üretiminde kullanılan bir B girdi malının üzerinden alınan gümrük vergisinin düşürülmesi, A malını üreten firmalara sağlanan efektif korumayı artırarak bu sektörde katma değer yükselmesine yardımcı olacaktır. Çünkü katma değer $V_f = P - Q$ yani malın üretim değeri (P) ile üretimde kullanılan girdi değerleri (Q) arasındaki farktır. V_f yi ithalattan hiç gümrük vergisi alınmadığı durumda yaratılan katma değer olarak kabul edersek A malının iç değeri dünya fiyatına eşit olacağından bir A malı için bunu $P_A = 1000$ \$

olarak kabul etsek B girdisi için yapılan harcamanın da $Q_B=600$ \$ olduğunu varsaysak bu takdirde katma değer $V_f=1000-600=400$ olacaktır.Şimdi A malını üreten yerli üreticileri korumak için A malı üzerinden %10 ithalat vergisi alınmış olsun Bu takdirde A malının iç satış fiyatı 1100 \$ a yükselecek ve nominal koruma oranı da A malı için yüzde 10 olacaktır.B girdisi üzerinde de %4 oranında gümrük vergisi konulmuş olsa ,bu durumda yerli üreticilerin üzerindeki koruma efektif koruma oranı denilen ve gümrük vergisinin bulunmadığı durumda yaratılan katma değer ile gümrük vergisinin hem A malı ,hem de B girdi malı üzerinden alınması halinde yaratılacak katma değerler arasındaki oransal farkla ölçülebilir ki bu da $Z=V_p-V_f/V_f$ formülü ile ifade edilir.

Yukarıdaki örneğe göre $V_f=400$ \$ dır.

A malına %10 ve B girdi malına %4 gümrük vergisi konulduğunda yaratılan ,katma değer $V_p=1100-624=476$ olacaktır. $Z=476-400/400=0.19$ dur.B girdisi üzerinden alınan gümrük vergisi %4 den %2 ye indirilse bu takdirde B girdisi üzerindeki nominal koruma %4 den %2 ye inmekle birlikte A malı üzerindeki efektif koruma (A malından alınan gümrük vergisi oranı değişmediği varsayımı ile) %19 dan %22 ye yükselecek böylece katma değer artışıda sağlanmış olacaktır.B girdi malının üretiminde kullanılan mallar üzerinden alınan gümrük vergilerinin düşürülmesi yoluyla B girdi malı üzerindeki efektif koruma da artırılabilir.Bu hesaplamalar göstermektedir ki gümrük vergileri sadece devlete gelir sağlayan¹³ bir araç değil aynı zamanda sanayileşmeyi yönlendirmede kullanılabilir etkin bir politika özelliğini de taşımaktadır.

¹³Gümrük vergilerinin toplam ithalata oranı sürekli ve hızlı bir tempo ile düşmektedir.1971 yılında %13 olan bu oran,1981 yılında %4.1 e düşmüş bulunmaktadır.Gümrük vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı giderek azalmaktadır.